Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гаран

Бүгэдэ арадай газетэ

1993 АПРЕЛЬ 2
Хабарай дунда (туулай) нарын 10
ПЯТНИЦА
Гарагай 6
№ 61 (18675)
газетын сэн: захилай — 50 мүн., Хэлсээтэ сэн

Редакторай булан

«ХЭН БОЛОХО ДУРАТАЙБШИ?»

2

...асуудал тинмэшье юрын бэшэл ...ниймэл хадань энээнһээ урда ой... ...рал татадаг, гүрэн түрын эүгһоо ...далдагаг, бүхы зиндаагай һургуу... ...та нуралсалай, хүмүүжүүлгын ...агуй хубинь боложо байгаа ха ...ниймэл хаш даа.

...хэрэгэй ямар хэмжээндэ ябуулаг... ...байһаннинь манай анхаал та... ...Тэрээгээр лахамнайб даг? Ун... ...юумэн үнгэроо, ошоһон юумэн ...ю юм. Мүнөө юумэн хуу хубин ...ондоо шанартай болоо гүб даа. ...удха шанараа балай алдаа... ...үрэнэй хэмжээгээр абаа һаа, мү... ...ршье- ехэ нүлөөтэй болоо ха ...ахаар байна.

...Юуб гэхэдэ, энэ талаар бин ...урданай һанамжануд, һанаа... ...уудэнөөроо юумэ үйлэдбэ... ...ай, материальна баялаг бия бол... ...ой хабаатай мэргэжлүүд мүнөө... ...бүүдэй анхарал балай татахала ...ха. Эндэ арсалта байнагүй ёнотой

...ньер мүнөө тад ондоо мэргэжэл... ...ханалаа табидаг болоо ха гэжэ ...ноор агша. Саг сагаараа, сахилга ...ноо тэд тон зүб хэлэдэг гээшэ. ...то хэрэг эрхилэгшэдэй дунда хэд ...ха олон бэ? Һая хори хүрэжэ, ...ржа ябаһан залуучуул. Хэра ...р дээрэ харахада, һургуулиин на... ...хибүүдэй хүсэд хонжоо наймаа... ...болохой байхыень баһа харахада, ...алгуй байгша.

...ньа гэмтэ ябэдал гаргагшадай дун... ...баһал хуулиин наһа гүйсөогүй... ...гаа олон. Хэра тамхи саг үргэл... ...даг, архи уудаг, тамхинай утаан... ...йжа шадахала болигшод соо үхи... ...болох ло ха даа. Энэ юу харуулнаб ...манай обществын ямаршьеб түр... ...эжэгтэ абтаад байһаннае харуул... ...шо. Энэ ушарта эгэл үнжэгэн хү... ...хибүүд эдэ социальна үбшэнгүүд... ...рагдана бшуу.

...номанг, офицер, жолоошон, хош... ...Сагша, эмшэн, библиотекарь, гео... ...лохоб гэхэ үхибүүн мүнөө хэр ол... ...хаб даа? Лаһан түргэнөөр оюун ...бодолой, зүрхэ сэдьхэлэй сэбэр ...ние ондоо эрмэлэлтэй, тад ондоо ...нтэй болгодог юм. гээшэб гээд ...гайхахаар байна даа.

...юумэнһээ — мэхэ гохоһоо, атаа ...ааб, жүтөөрхэл атаархалһаа, ха... ...ааниһаа, хёмороо зүришэлдоонһөө, ...ноной дунда үүсхэлгэнээ, хулгай ...ааб, тонуул дээрмэнээ хүнине ар... ...гаан байһан һайхан һанаан, эрмэл... ...гаан, сэдьхэл юун гэһэн бэлээр ...ядалга, ондоо хүндэ муу һаналга ...хубилдаг гээшэб гэжэ һанахаар ...ор.

...ньер, юундэ? Юуб гэхэдэ, эдэ ...бүхы муу юумэнэй һула табигда... ...гүрэн түрын зүгһоо анхаралай ...ажа болиходонь, мүн урдань хо... ...гаа. Энэ үйлэ ...гай байһан юумэнэй хуулита ёһоор ...ороной 8,5 м... ...хабаатадаеаха ...ньа, һураасал, хүмүүжэлэй һу... ...даньь, нимэ юумэн үргэдэнэ хаш. ...ньа хүлэй зосоо бик, байдаг ямар... ...харюул, хилэ һалажа, тэрэ тад ...болошоно гү даа гээд һанахаар ...

...ньие хайшан гээд заһахаб, ямар ...ньзэнтэй тэмсэхэб гэжэ бодоод ...ньа, гансата тодо харюу үгэхөөр ...ньа. Юуб гэхэдэ, общество до... ...ньа байдалай тогтуурнтай болоогүй ...ньа, эрид хубилалта туйлахань хү... ...ньа.

...ньмэнэ үхибүүдэй ерээдүйнөө ...ньа шэлэхэдэнь туһалха гэжэ ...ньа гаргаха ёнотой хүдэлмэри тухай бо... ...ньа, һанаатай энэ тэмдэглэл бэ... ...ньа гэжэ шидээ һэм. Юуб гэхэдэ, ...ньа абаад хараа һаа, энэ асуу... ...ньа, ерээдүйдэ сэхэ хабаатай бай... ...ньа. Энэнэдэ мүнөөнөөо анхарал ...ньа гаагүй һаа, ерээдүйдэ горитой ...ньа хүмүүдтэ орохо, обществын элүүр ...ньа, дулдыдахэ байнэ гээ һаа, алдуу ...ньа гү, али үгы гү?

...ньа гаанзье һаа, бүхы һурэлсал, хүмүү... ...ньа ямар асуудалнуудые шидхэхэдэ ту... ...ньа ямар юумэндэ шэглүүлэнхэй ...ньа, гол зорилгонь юун болоноб гээд

...ньа мүнөө 78 наһатай хүн, «Буряад үнэн» газе... ...ньа асуудалаар хандаа... ...ньа шидэбэб. Унар юуб ...ньа энэ наһанайнгаа 59 ...ньа ажалда зорюулаад, ...ньа гэлжэ хүдөө ажахын ...ньа ерние эмхидхэгшээр ...ньа юод, эсөсэй эсөсто ду... ...ньа охид гэр байрагүй зо... ...ньа байнаб. Мухар-Шэбэ... ...ньа Магай «Улаан Туяа» ...ньа ой түрүүлэгшэ 11 жэл ...ньа 10 жэлдэ арадай де... ...ньа сельско Советэй ...ньа гэгшэ, 3 жэлдэ госпко... ...ньа удалөөб. Комсорг, эвэ... ...ньа гаагша байхадаа, нии... ...ньа удалдэрнэй сорьигөө ...ньа ябаал оруулаа хүм. ...ньа ерэнсо хамгаалгын ...ньа дайнда хабаадаа

...ньа нэм. Танкистын курсанууд ...ньа дүүргэжэ, Смоленскэ об... ...ньа ластьдо Сукиничи, Калуга ...ньа шадар дайлалдаһан нам... ...ньа тайб.

...ньа Ухибүүдэйнгээ түбхинэхэ... ...ньа дэ, хүгшөө бидэ хоёр эдээнд... ...ньа ээ дүтэ байха һанаатай ...ньа Улаан-Удэ нүүжэ ерээд, Ама... ...ньа гаевай нэрэмжэтэ үйлсэдэ мо... ...ньа дон гэр худалдажа абаа бэ... ...ньа лэйбди. Энэ гэр 18 дүрбэл... ...ньа жэн метр талмайтай юм. Уһа, ...ньа түлеэгээ зөөгөөд лэ ямаршье... ...ньа гүй хоюулан байжа байта... ...ньа раа, хүгшэмни хүлөө хуха...

...ньа лаад, ядараабди. Улаан-Удын ...ньа 43-дахи кварталда ажаһуу... ...ньа даг хубүүмни — Даши Да... ...ньа шибалович гэр бүлэтээ ма... ...ньа най модон гэртэ, харин би... ...ньа дэ — эдэнэрэмигээ нэгэ та... ...ньа лгатай болбосон түхэлтэй ...ньа гэртэ нэлгэлдэн нүүхэ баа... ...ньа тай болоо нэмди. Тэд-амар... ...ньа шаһан, налайшаһан юумэ... ...ньа мнай угы. Хубүүнэйнгээ бу... ...ньа лые хашаһан болонобди, ...ньа тэдшье бронхиальна астма ...ньа гэжэ үбшэнтэй тула телефон ...ньа табюулха гэхэдэм. Хубүү... ...ньа нэйнгээ гэртэ прописка хүү...

...ньа бүүд, басагад аралжаа най... ...ньа маагаар дашууржа, арбан... ...ньа шье миллионой гэр абаха ...ньа аргатай болоо. Нэгэ юумэ ...ньа бүтээгээгүй, үйлэдбэрилөөгүй ...ньа эдэ зомнай, хүнгэн мүрөөр ...ньа олдоһон мунгэ һаршагануулж... ...ньа, гэр бараатай, машина ...ньа ташинатай болоод, бардам... ...ньа лжа бшуу. Угышье һаа, үй... ...ньа лэдбэрилдэ хүдэлхөөр һаа... ...ньа ороо гэхэдэшни, хоёр-гурбан ...ньа жэлһээ шэнэ гэр абажа үр... ...ньа динхэй байха.

...ньа Иимэ байдал хараад, гол... ...ньа хороогүйдөө яахабибди? Би...

...ньа дэнэрэй, ветерануудай габ... ...ньа яа-хубитые хэн арсахаб? Дай... ...ньа гаа дараад, даагаа һүүлдээд ...ньа ерохэдэмнай, хүдөө ажахы... ...ньа мнай тон лэ бэрхэтэй бай... ...ньа далда ороһон байгаа бшуу. ...ньа Удэр, һүшие илгаагүй хү... ...ньа дэлөөбди даа. Ган гасуурһаа ...ньа үбһэ, ногооной ургаса муу...

...ньа даагаар буляадаг болоншой.

...ньа Республикын хүтэлбэри... ...ньа лэгшэд ветерануудай һуу... ...ньа дал, байдал һайн ойлгоно... ...ньа гүй, ветерануудта болбосон ...ньа тхэлтэй гэр барюулхьш ту... ...ньа ла хүсэлэл, оролдолго гар... ...ньа ганагүй. Харин тинхэдэ һур... ...ньа гуули, нарайлалгын байшан,

...ньа рэг хандана бшуу. В. Б. Са... ...ньа гановта гү, али В. К. Кук... ...ньа шиновта орохо һанаатай ошо... ...ньа ходош, «приём үгы» гээд ...ньа байха юм.

...ньа Үтэлхын далай ехэ гэжэ ...ньа аргагүйл зүб хэлэгдэдэг бай... ...ньа даа. Дулаан гэр, зөөлэн ...ньа хэбтэри, хоол хэрэгтэй. Ха... ...ньа туу, муу үгэ дуулахадаа, үб... ...ньа дэшэнэбди. Шадал шандаа... ...ньа һатай ябахадаа, хэһэн, бари... ...ньа һан, бүтээһэнээ һанаад, мү... ...ньа өнэйнгөө ядаралтай са... ...ньа суулжа үзоод, үбдэшэнэбди.

...ньа Болбосон түхэлтэй гэр аба... ...ньа ха оошорни мүнөө 68-дахи ...ньа болоншой. Тэд энэмнай хэ... ...ньа ды жэл соо хүрэжэ ерэхэб? ...ньа Нам мэтэ нимэ хүндэ бай... ...ньа далда байһан ветерануу... ...ньа олон ааб даа.

...ньа Тиимэһээл ветерануудта ...ньа гэр бариха тухай асуудал ...ньа республикын правительства... ...ньа да, Улаан-Удэ городой захир... ...ньа гаанда зүбшэн хэлсэгдэхэ, ...ньа зүб мүрөөр шидхэгдэхэ ...ньа ёнотой гэжэ һанаб.

Д. ДАМБАЕВ,
дайнай ба ажалай ветеран.

Хонин ажалнай хэр хүгжөөгдэнэб?

БАЙДАЛЫНЬ БЭРХЭТЭЙ

Хүдөө ажахын һалбарида эгээл мүнөө үедэ хүшэрхэн байдал тохёолдонхой гэжэ хэндэшье эли гээшэ ааб даа. Илангаяа мал ажал абаад харабал, бүришье орёо болошонхой. Хаанашье, хайшаншье абабал, байдалынь тон адлирхуу. Нёдондо жэлэй сагай уларилһаа боложо, үбһэн схээр бэлэдхэгдэгүй. Хэнэйшье мэдэһээр, мал ажалые саашадань хүгжөөхын тула энэ һалбарида элдэб эүйлэй тэжээл элбэг хүрэхөөр хэрэгтэй болодог шуу. Эгээл мүнөө үедэ хонишодой сүлөогүй хаһын түлэгтөо ороод байхадань түрөһэн хонидые, нарай ялха хурьгадые эдеэлүүлхэ үбһэ тэжээл дуулаха туйлдаа хүрөбө.

Ивалгын районой зарим ажахынуудай эхэ хонидой отаранууд дээрэ ябажа харахада, байдалынь угаа бэрхэтэй. Бүхы шахуу отарануудта үбһэ тэжээлынь дуулажа байна. Энэ талаар дары хэмжээ абажа шадаагүй һаань, хүүгдэй саад, түрэлхид, бүхы эон хаһуусалгатай гэжэ онсолхоор хаш.

Тинхэдэ бүхы ороноймэй асарни ехэ алаабхи болоод байгаашье һаань, бүтэмжэтэй, юумэ үйлэдбэрилхэ ажал тадаа ямаршье общество дотоо хэлэгтэй, обществын элүүр энхэ, баяр, дүүрэл байлгань энээнһээ сэхэ дулдыдаха гэһэн бодол нимэ хүдэлмэрини гол шэглэл болохо зэргэтэй байна гээд һанахаар, агша. Бултадаа гансал хүнгэн элэо бэдэрээд гүйлдэхэ болоо һаамнай, одоол юун болохоб даа?

Эдэ һанамжануул үзэл сурталай шэглэлтэй гээшэ гээд, «демократууд» гэмнэхэдээ болохо юм бээ. Зүгөөр ямар нэгэ партиин гү, али ниитын хүдэлөөнэй, ямар нэгэ ангиин гү, али бүлэг зоной һанаан бодол, үзэл сурталтаанадта идхан хүргэжэ байгаа бэшэ хадаа энээнһээ балайшье айнагүйб.

Юуб гэхэдэ, хадынэйшье сагта, ямаршье ниитын байгуулгада, ямаршье общество хабаатай, багаханшье идхалга, нэбтэрүүлгэгүйгоор дотоодын удхада шэнгэн ороһон, тон ехэ удха шанартай нулоон ехэтэй юумэнүүд, үзэл сурталбин ха юм. Тэрэ хадаа эдэ бүгэдэлэй дотоодын гуримда, байгууламжада, зоной хамтын, зэргэ суттаа ажаһуулгада сэхэ хабаатай. Энэ бодол буруу гээд арсаха хүн олдохо гү?

Мүнөө һургуулиин учебникүүд, программанууд шэнээр бүридхэгдэнэ гэнэбди. Тинхэдээ үхибүүдэ юрэл юрэнхы мэдэсэ үгэһэн, үгышье һаа, ямар хараа бодол, үзэл сурталнэбтэрүүлһэн гол шэглэлтэй байгаа һаа, хуушан учебник болон программануудһаа балайшье ондоо бэшэл даа. Юундэб гэхэдэ, туйлаһан дүнгынь адлирхуу байха ха юм.

Советскэ Союзай 70 гаран жэлэй түүхэдэ һургуули дүүргэгшэд нэгэн гээ һаа, комсомолис үзэл сурталай охнадо яаха аргагүй ехээр нэрбүүлэгдэнхэй, үгышье һаа, ямаршье үзэлгүй хоохон, ёно гурим гээшье огто тоодоггүй хүнүүд боложо гарадаг байгаа. Эдэнэрһээ нэгэ сага илгаатай — юушье тоодоггүй, гансал оёрынгоо урдахине хараад ябадаг хүнүүд гарадаг байгаа гэжэ һанахаар агша. Түрүүшын хоёр бүлэг зон эдэбхитэй, ехэ дээгуур һанаатай һэн хойноо зондо, обществодо наад тойбо татаа. Гадна эдэнэршье байнал мүнөө эгээл убайгүй. эшэхэ нюургүй, ямаршье ёно гурим баримталдагүй хэчиоэ наймаа, олныи хэрэг эрхилэгшэд болоншой бэшэ гү?

Нимэ алдуунуудаа дабтахагүйн тулада һургуулиин программые, һураалаа гансал юрэнхы, «нюсэгэн» мэдэсэ үгэлгын шэглэлтэй болгохо бэшэ, харин ухаан бодолыень, зүрхэ сэдьхэлыень, оюун бэлигыень тодорхой ёно заншалнуудай, ёно гуримуудай, хуули, дүрэмүүдэй зэргээр, оршолон дэлхэйе, обществые һайн һанаатайгаар шэнжэлэн харалгын шэдитэй байхаар, үнгэтэ юртэмсын хүреэн соо һайн, мууе, сагаан, хэрые илгаруулхаар, эүб замаа шэлэхээр, дэмбэрэл, буян гээшые мэдэхээр хүмүүжүүлхэ гээшэ онсо удха шанартай.

Энэл ушарта «Хэн болохо дуратайбши?» — гээд һурахада, үхибүүднай олоо ондоогоор харюусаха, эхэ, эсэгынгээ заншалта хэрэг үргэлжэлүүлхэ тухай бодохо, элдэб муу хэрэгүүдһээ, гэмтэ ябэдалнуудһаа зайсахал байха гэжэ һанахаар байдаг.

Ц. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

ЗУУТАНАЙ ЗЭРГЭДЭ ГАРАА

Хонидой түл абаха харюусалгатай хаһа Тарбагатайн районой тарлашадай ажахынуудай Ленинэй нэрэмжэтэ нэгэдэлдэ мүнөө үшөөл үргэлжэлһөөр. Эндэ бүхыдоо 2000 гаран эхэ хонид дүрбэн һүрэг болгогдон хубаарилагданхай үбэлжүүлэгдэнэ. Ехэ-Куналейн хонишод һүүлэй жэлнүүдтэ горитой амжалта туйладаг болонхой. Жэшээлхэдэ, эдэнэр ажахыгаараа нёдондо жэлдэ зуун эхэ хонин бүриһөө 101 хурьга абажа түлжүүлһэн, хонин бүриһөө 4,0 килограмм нооһо хайшалжа тушааһан юм.

Үнэрэнэн жэлэй дүнгөөр зуутанай зэргэдэ гараһан ахалагша хонишод Константин Романович Ковалевой, Ефрем Минаевич Алексеевэй, Иван Власович Ковалевой даадаг бригаднууд мүнөө жэлдэ эхэ хонин бүриһөө хурьга абаад, гарза хоролтогүй томо болгожо байна. Энэ жэлдэ Ехэ-Куналейн хонишод хонин бүриһөө хурьга түлжүүлхэнэ гадна сэбэр утаһанай хэмжээгээр 70 центнер нооһо хайшалжа тушааха аргатай байһанаа элирхэйлнэ.

Вл. ДОРЖИЕВ.

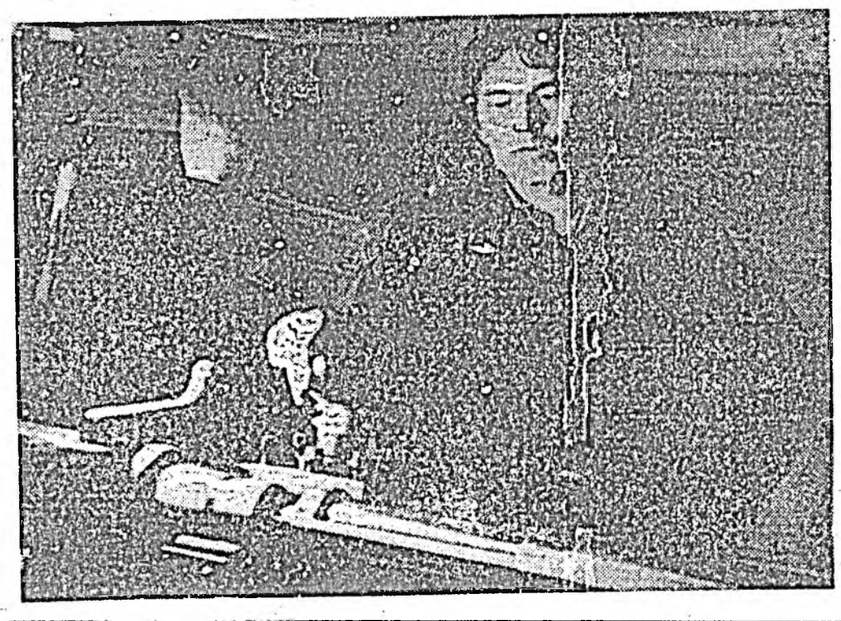

Лешиэй орденто локомотив-вагон хабсаралгын заводой инструментальна цехтэ электровозой ротор бүтээн гаргадаг участогта дүршэл ехэтэй токарьнууд худэлдэг байна. Тэдэнэй дунда 4-дэхи разрядай токарьнууд Сергей Иванович Малышев, Анатолий Викторович Суханов гэгшэд таһалгаргагүй нэгэл гаартаа хори гаран жэлдэ хүдэлжэ ябана.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: цехэй урдаа хараха түрүү токарь С. И. Малышев.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Унинагша асуудал табина

ВЕТЕРАНУУДТА ГЭР БАРИГДАХА ГҮ?

...ньгүй һаатнай, табихагүйбди гэнэ.

Нигээд лэ наһаараа шинтын хэрэгэй түлөө оролдоод, хүгшэрхэдөө хахархай тэбшын дэргэдэ һуужа байһанаа ойлгобобди. Харин мүнөө дэлгүүр гээд лэ ажалай амта огто үзөогүй залуу хүн-

...ньгэ, ветерануудта хайша хэ...ньгэ ерэхэ ёнотой гэжэ һанаанаа. Тэгэшье түсэбөөр хараалһаанаа 100 гаран процент дүүргэдэг, нэгэ үдэр хүдэлһэнэйнгөө түлөө 1 килограмм хилеэмсэр абадаг байгаабди. Мүнгөөр гү, али ороһо тарлагаар түлэгдэдэгүй һэн.

Харин бидэнэрэй— үбгэд, хүгшэдэй — залуудаа бүтээһэн, хэһэн бэлэн юумэн дээрэ ерэһэн зарим залуушуул дура зоргоодоо таршаланхайл даа. Бүри үлүүсэ гарахадаа, хүнэй мүнгэ, малгай, хубсаһа хунар һогтуу-

...ньгаар дашууржа, арбан...ньа миллионой гэр абаха ...ньгатай болоо. Нэгэ юумэ ...ньгэгээгүй, үйлэдбэрилөөгүй ...ньгэ зомнай, хүнгэн мүрөөр ...ньолдоһон мунгэ һаршагануулж... ...ньгэ, гэр бараатай, машина ...ньташинатай болоод, бардам... ...ньгаа бшуу. Угышье һаа, үй... ...ньгэлдэбрилдэ хүдэлхөөр ...ньгаа ороо гэхэдэшни, хоёр-гурбан ...ньгэлһээ шэнэ гэр абажа үр... ...ньгинхэй байха.

Иимэ байдал хараад, гол...ньгхороогүйдөө яахабибди? Би...

...ньгүүд, басагад аралжаа най...ньгаар дашууржа, арбан...ньа миллионой гэр абаха ...ньгатай болоо. Нэгэ юумэ ...ньгэгээгүй, үйлэдбэрилөөгүй ...ньгэ зомнай, хүнгэн мүрөөр ...ньолдоһон мунгэ һаршагануулж... ...ньгэ, гэр бараатай, машина ...ньташинатай болоод, бардам... ...ньгаа бшуу. Угышье һаа, үй... ...ньгэлдэбрилдэ хүдэлхөөр ...ньгаа ороо гэхэдэшни, хоёр-гурбан ...ньгэлһээ шэнэ гэр абажа үр... ...ньгинхэй байха.

Иимэ байдал хараад, гол...ньгхороогүйдөө яахабибди? Би...

...ньгаар буляадаг болоншой.

...ньгэлэбрилдэ ветерануудай һуу...ньгэлэгшэд ветерануудай һуу...ньгдал, байдал һайн ойлгоно...ньгүй, ветерануудта болбосон ...ньгтхэлтэй гэр барюулхьш ту...ньгла хүсэлэл, оролдолго гар...ньгганагүй. Харин тинхэдэ һур...ньгуули, нарайлалгын байшан,

...ньгэр хандана бшуу. В. Б. Са...ньгановта гү, али В. К. Кук...ньгшиновта орохо һанаатай ошо...ньгходош, «приём үгы» гээд ...ньгайха юм.

...ньгТэлхын далай ехэ гэжэ ...ньгаргагүйл зүб хэлэгдэдэг бай...ньгна даа. Дулаан гэр, зөөлэн ...ньгхэбтэри, хоол хэрэгтэй. Ха...ньгтуу, муу үгэ дуулахадаа, үб...ньгдэшэнэбди. Шадал шандаа...ньгһатай ябахадаа, хэһэн, бари...ньгһан, бүтээһэнээ һанаад, мү...ньгөөнэйнгөө ядаралтай са...ньгсуулжа үзоод, үбдэшэнэбди.

...ньгБолбосон түхэлтэй гэр аба...ньгха оошорни мүнөө 68-дахи ...ньгболоншой. Тэд энэмнай хэ...ньгды жэл соо хүрэжэ ерэхэб? ...ньгНам мэтэ нимэ хүндэ бай...ньгдалда байһан ветерануу...ньгд олон ааб даа.

...ньгТиимэһээл ветерануудта ...ньггэр бариха тухай асуудал ...ньгреспубликын правительства...ньгда, Улаан-Удэ городой захир...ньггаанда зүбшэн хэлсэгдэхэ, ...ньгзүб мүрөөр шидхэгдэхэ ...ньгёнотой гэжэ һанаанаб.

Д. ДАМБАЕВ,
дайнай ба ажалай ветеран.

ИТАР-ТАСС

ҺҮҮЛЭЙ МЭДЭЭСЭЛ

ПРЕЗИДЕНТЫН ХЭБЛЭЛЭЙ ТАЛААР АЛБАНАЙ МЭДЭЭСЭЛ

МОСКВА. «Гадаадын экономическа ажал ябуулга бэелүүлхэдэ олгогдодог хүнгэлэлтэнүүдые шэнээр хараха үзэхэ тухай» Зарлигта Россин Федерацийн Президент Борис Ельцин гар табиба гээд Президентын хэблэлэй талаар албан мэдээсэнэ. Гадаадын экономическа ажал ябуулга бэелүүлхэдэ, хүнгэлэлтэнүүдые олгохо арга оньһые гуримшуулалгада тэрэнь шэглүүлэгдэнхэй.

Тус Зарлигтай зохилдуулагдан, Россин Федерацийн Президентын ба правительствын шидхэбринүүдээр 1992—1993 онуудта гадаадын экономическа ажал ябуулга бэелүүлхэдэ хэрэглэһэн хүнгэлэлтэнүүдэй ашаар абтаһан мүнгэн зоринe яажа хэрэглэһэн тухай тоосоонуудые Россин Федерацийн бүридэлдэ ородог Министрнүүдэй Советүүд, хизаарнуудай, областнуудай, автономито областийн, автономито округуудай ба федеральна удха шанартай хэто городуудай гүйсэдхэхы эургаанууд хөөр нарын болзорто Министрнүүдэй Советэдэ дамжуулха уялгатай.. Тингээгүй һаань, хүнгэлэлтэнүүд олгогдохоо болихо.

РОССИН ФЕДЕРАЦИДА ГҮЙСЭДХЭХЫ ЗАСАГАЙ ТУШААЛТАДАЙ ХАРЮУСАЛГА

Россин Федерацийн Засагай туш... сэдхэхы засагай тушаалтадай харюусалгые до... зорилготэйгоор Р... дерацийн Засагай... Ельцин Зар... гар табиһан ба...на.

Россин Федерацийн Президентын Захиралтанууд болон Зарлигуудые. Россин Федерацийн Министрнүүдэй Советэй — правительствын Тогтоолнууд ба Захиралтануудые хэр сахидаг байһые, мүн тушаалтадай өөрынгөө уялгануудые хэр дүүргэдэг байһые хоёр долоон хоногой туршада шалгаад, зохихо дурадхалнуудые оруулха гээд Россин Федерацийн Министрнүүдэй Советэй — правительствын Түрүүлэгшэдэ, Россин Федерацийн Президентын захиргаанай хүтэлбэрилэгшэдэ дурадхагдаа.

Гүйсэдхэхы засагай ба нютагай захиргаанай тушаалтадай уялгануудаа дүүргэдэггүй байһан бариманнуудые һарын болзорто шалгаха, тэдэнэрэй харюусалга тухай зохихо хэмжээнүүдые абаха, энээн тухай Россин Президентдэ дуулгаха гээд Россин Федерацийн бүридэлдэ ородог республикануудай гүйсэдхэхы засагай толгойлогшонорто (президентнүүдтэ), хизаарнуудай, областнуудай, автономито областийн, Москва ба Санкт-Петербург хотонуудай толгойлогшонорто дурадхагдаа.

Тогтоогдоһон уялгануудые дүүргэдэггүй, мүн Россин Федерацийн хуулийн актнуудые дүүргэлгэдэ һаад түбэг хэдэг гүйсэдхэхы засагай тушаалтад Россин Федерацийн Президентын, гүйсэдхэхы засагай дээдын бусад зургаануудай хүтэлбэрилэгшэдэй урда харюусаха ёнотой болоно.

УНШАГЧЫН ТАНИЛДАГТЫ

2-дохи нюурта. Дэлгүүр: социальна хамгаалгын асуудалнууд. К. Лубсандоржиев: «Зонэй аша туһын түлөө». Дэлгүүр: үмсэлэлгын асуудалнууд. Т. Самбялова: «Аршаан» — арадай баялиг». «1993 ондо Россин хүн зоной ажабайдалай хэмжээе тогтуурнтай болгохо талаар хойшолуулашагүй хэмжээнүүд тухай» — Россин Федерацийн Президентын Зарлиг. СНГ: тобшо һонинууд.

3-дахи нюурта. «Шулуунай жаахан хэлтэрхэй соо...» — Буряадай элитэ уран зохёолшо Чимит Цыдендамбаевай 75 жэлэй ойдо зорюулагдаһан тусхай хуудаһан.

4-дэхи нюурта. Д. Жугдурова: «Сибириин сэргэшэдэй хүсэл зориг». Зуһаландаа газарай эдеэ үргүулагшадта. Л. Иванова: «Аша туһатай, амтатайшье». Спорт. Дэлхэйн һониной дээжэнээ.

Дэлгүүр: социальна хамгаалгын асуудалнууд

ЗОНОЙ АША ТУҺЫН ТҮЛӨӨ

Хэнэйшье мэдэһээр, орон соо бэелүүлэгдэжэ байһан экономическа реформо, дэлгүүрэй харилсаан гээшэмнай эсэстээ хэзээшье зарим зонине ажалгүй болгохо, хүдэлдэг хүнүүдэй тоое үсөөлхэ гэһэн удхатай. Энээнһээ хайшаашье ошохын аргагүй.

Илангаяа али бүхы юумэнэй үнэтэй, үйлдэбэринь гаргашын ехэ боложол байхада, ямар завод, фабрика, предприяти, жэжэ организаци хүдэлмэрилэгшэдые олоор бариха дуратай байхаб даа. Ойлгосотой.

Гэбэшье хүнүүдые дан олоор ажалгүйдүүлхэ, тэдэнние удаан саг соо хүдэлмэригүй байлгаха гээшэ экономическа, социальнашье талаараа тааруугүй, эсэстээ обществые өлдэб аюултай байдалда хүргэжэ болохо гэжэ гүрэн һайн мэдэнэ. Тиимэһээ манай Россин правительство энэ талаар хүн зонине хамгаалха политика барилгалха гэжэ оролдоно.

Тиимэһээ «Россин Федерацида хүн зонине ажалаар хангаха тухай» Хуулин баталагдан абтажа, энээндэ хабаатай, албануудай үүргэ, харюусалга ехэ болоо. Эдэ-мнай урдынхидал хүнүүдтэ ажал, хүдэлхэ газарыень олоно үгэдэг хоёрой хоорондын юрын агентствэнүүд, туһаламжа хүргэхэ багахан конторонууд байхаяа болижо, мүнөө тэдэнэр хүнүүдэй ажал бэдэрэлгын дэлгүүр дээрэ, ёнотойл ехэ политика бэелүүлдэг албан болижо байна.

Жэшээнь, манай республикада хүн зонине ажалаар хангаха албан мүнөө предприяти, организацинууд болон хүдэлмэри эзэшэдтэ хэрэгтэй бусад эмхинүүлтэй нягта холбоотойгоор хүдэлнэ. Эрхэтэдые ажалда оруулхын тула тэдэнние һургаха, шэнэ мэргэжэл олгуулха хүдэлмэри эдэбхитэйгээр ябуулна. Өлдэб баг эзргын ашаг олзо оруулха хүдэлмэриннь дэмжэнэ, эмхидхэнэ.

Энэ бүхы хэмжээ ябуулгатэй зоорин хэрэгтэй Ажалгүй хүнүүдые [illegible]эй болгохо, мэ[illegible]улха. тэдхэмжэ[illegible]ража байхадань [illegible]эмжэ үгэхэ гэхэ[illegible] хэрэгтэй [illegible] зоорин [illegible]са (фонд) бии болгогдо[illegible]. Тэрэнь республикын бюджедэй бүридэлдэ ороо[illegible] юм. Энэ мүнгэн хүдэлмэри үгэдэг эмхинүүдһээ уялгата страховой түлбэриһөө суглуулагдадаг, республикын, мүн аймагуудай, городуудай бюджедһээ таһалагдажа абтадаг. Гадна хүн зонние ажалтай байлгаха гэһэн Федеральна жасаһаа һомологдоһон субциди болон субвенци гэхэ мэтэһээ, мүн нэмэлтэ болгон үгтэһэн мүнгэнһөө энэ жаса бии болгогдоно. Тиихэдэ иниттын эмхинүүдэй хүн зоной һайн дураараа оруулһан, өлдэб коммерческэ ажал ябуулгаһаа, ооһедын түлөөһэтэй хангалтаһаа орооһон мүнгэн бахал энэ жасада суглардаг байна.

Тусхайлбал, «Россин Федерацида хүн зонние ажалаар хангаха тухай» Хуулин, Россин Президентын Зарлигай ёһоор, ажалай түлөөһэнэй жасаһаа урдынхидал 1 процент бэшэ, харин 1993 оной январиин 1-нээ 2 процент мүнгэн хүн зонние ажалаар хангаха жасада оруулагдадаг болобэ.

Хэрбээ зарим предприяти, организацинууд тогтоогдомол страховой түлбэреэ зорюута бага болгоо, саг соонь оруулаагүй һаа, тэрэнэйнгээ түлөө яла түлэхэ, налог суглуулдаг органуудаар гү, али манай министерствыншье албанай зургааануудаар арсалтагүйгөөр тэрэнь нэхэгдэжэ абтаха зэргэтэй. Баргажанай, Баунтын, Бэшүүрэй, Хяагтын аймагуудай, Улаан-Удэ хотын түбэй албанууд энэ эрхэеэ эүбөөр хэрэглэжэ шадана.

Энэнь алишье талаараа зүб. Экономико шэнэдхэн хубилгалгын, дэлгүүрэй харилсаанда ороолгын үедэ хүнүүд ажалгүй болоод байхадаа гүрһөө хамгаалагдаха ёнотой ха юм. Хүн зон хэзээшье миил талада хаягдаха зэргэгүй.

Бүхыдөө республика соо манай албанай органуудай хүдэлмэрилэгшэдэй оролдолгоор хүн зонние ажалаар хангалгын жасада уялгата страховой түлбэреэр хамта 245,6 миллион түхэриг мүнгэн суглуулагдаа. Энэнь ажалай түлөөһэнэй жасын 72,6 процентнь болоно.

Уялгатай страховой түлбэреэр мүнгэ суглуулха хүдэлмэри эдэбхитэйгээр ябуулһан органуудые нэрлэбэл, Баунтын (А. А. Хантаев, В. И. Белобородова), Кабанскын (В. Я. Филиппова, В. С. Вставская), Хяагтын (В. Ж. Цыремпилов, Е. А. Милоненко), Бэшүүрэй (К. И. Савельева, А. И. Истомина), Эзэдын (Н. М. Бальчугов, Т. Д. Будаева), Яруунын (М. О. Орбодоев, Ж. О. Цынгуева), Хоринын (Е. Ц. Бадмажапова, Т. К. Брыкина) болон бусад хэдэн аймагуудай хүн зонние ажалаар хангалгын түбүүдые нэрлэжэ болоно.

Тэрэшэлэн хүн зонние ажалаар хангаха жасада мүнгэ зөөри уялгата страховой түлбэреэр саг соонь суглуулха, нэхэжэ абаха талаар Улаан-Удэ хотын түбэй (директорынь Д. Ф. Бадуева, орлогшонорынь Н. А. Ергалов, Г. Б. Цыренов) хүдэлмэрилэгшэд эдэбхитэй ажал ябуулдаг. Тэдэнэр налогой инспекцинүүдтэй, пенсионно жасын, мүнгэн сангай болон банкууд, захиргааная органуудай хүдэлмэрилэгшэдтэй хамта [illegible]нэ мүнгэ суглуулха хүдэлмэрние зүбөөр эмхидхэнэ гэхээр. Илангаяа түлбэрини мүнгэ заатагүй нэхэжэ абаха, яла тохохо, хожомдуулһанайнь түлөө нэмэлтэ (пени) ашаха гэхэ мэтэ экономическа хэһэлтэ хэдэг байна. Түбхын түрүүн хүнүүдтэ ажал үгэдэг бүхы предприяти, организаци, эмхинүүд заатагүй бүридхэлдэ абтадаг юм. Тэдэнэр гүрэнэй Статистикын органуудта, манай албандашье хүн зонние ажалаар хангалгын жасада уялгата страховой түлбэреэр хэр мүнгэ ороолжа байһанаа тоосохо ёнотой.

Хүн зонние ажалтай байлгаха, хангаха гээшэ айхабтар ехэ удха шанартай байһанние ойлгожо, аймагуудай захиргаанай гулваанууд энэ хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулна. Жэшээнь, Хяагтын аймагай—А. Г. Нечаев, Хэжэнгын— Д. Н. Суворов, Баргажанай — В. Н. Белошапкин, Баунтын — В. В. Хингелов, Кабанскын — А. С. Гурулев болон бусад гулваанар хүн зонние ажалаар хангалгын жаса бии болгохо хэрэгтэ горитой туһаламжа, дэмжэлгэ үзүүлнэ. Эдэ аймагуудта тус асуудал захиргаанай, засагай зургааануудта ходо харагдажа, хэлсэгдэжэ байдаг, хүнүүдтэ хүдэлмэри оложо үгэхэ талаар хүтөлбэрилэгшэдэй урда шанга эрилтэшье табигдадаг, энэ талаар тодорхой хэмжээнүүдынышье абтадаг.

Һүүлэй үедэ Сэдэнгын, Мухар-Шэбэрэй, Загарайн аймагуудай, Улаан-Удэ хотын түбүүд ажалаа эдэбхижүүлээ. Мүн Тарбагатайн, Хурамхаанай болон бусад хэдэн аймагууд хүн зонние ажалаар хангаха жасада аймагайнгаа бюджедһээ горитой мүнгэ таһалжа үгэдэг болонхой.

Энэ жасын мүнгэн хайшан гэжэ, ямар хэрэгтэ гаргашалагдаха болоноб?

Иэн түрүүн хүн зонние ажалтай болгохын тула хүдэлмэрийн шэнэ һууринуудые бии болгохо, ажалгүй байһан хүнүүдые шэнэ мэргэжэлдэ һургаха, ниитын хүдэлмэри эдэбхижүүлгые дэмжэхэ, зоной өөһэдөө эдэбхи гаргажа, элдэб ажал хэрэг эрхилхэ, тарыашадай (фермерскэ), хубинн ажахышье эмхидхэхэдэнь туһалха гэхэ мэтэдэ энэ мүнгэнэй ехэхэн хуби зорюулагдаха байһаниннь элитэ. Мүн өлдэб тэдхэмжэ, стипенди түлэхэ, ажалгүй байһан, даб дээрэ һуража байһан хүнүүдтэ туһаламжа болгон үгэхэ хэрэгтэ энэ мүнгэнэй зарим хубинь гаргашалагдаха ааб даа.

Энээнһээ гадна, хүн зонние ажалаар хангаха албанай хэрэглэмжэдэ, мүн гол жаса бии болголгодо мүнгэнэй зарим хуби таһалагдаха болоно.

Буряад Республика соо хүн зонние ажалаар хангаха хэрэгтэ суглуулагдаһан мүнгэнэй Гүрэнэй жаса Федералына зөөри гэжэ тоологдохо зэргэтэй. Тиимэһээ тэрэнь имагтал хүн зонние ажалаар хангаха хэрэгтэ зорюулагдаха ушартай. Энээнние ойлгонгүй зарим аймагуудай захиргаан тэрэ жасаһаа мүнгэ абаад ондоо хэрэглэмжэдэ гаргашалагты гэжэ тэндэ түбүүдтэ дурадхаха үедэлгэ гаргадаг. Тиимээ дээрэ дурсагдаһан Хуулние хазагайруулһан ушар болоно.

Тиигэжэ энэ 1993 ондо хүн зонние ажалаар хангаха жасада оруулагдаһан бүхы мүнгэн энээндэл сэхэ хабаатай хэрэглэмжэнүүдтэ зорюулагдажа гаргашалагдаха байна. Тэрэнэй гол зорилгые, нэн түрүүн хүнүүдыел ажалгүйдүүлжэ хохидуулхагүй, саг соонь али болохоор туһалха, хамгаалха гэһэн удхые ойро зуурашье мартажа болохогүй.

Хүнүүдтэ ажал үгэгшэд —предприяти, организаци, эмхи зургааанууд булта ажалай түлөөһөнэй жасаһаа 2,0 процент мүнгэ таһалжа үгэхэдөө, мүн ондоошье тэрэнээ мүнгэ оруулхадаа нэн түрүүн оронойгоо эрхэтэдэй аша туһын, үглөөдэрэйнь ажаһуудалай түлөө һанаагаа табижа байнабди гэжэ ойлгохо зэргэтэй.

К. ЛУБСАНДОРЖИЕВ,
Буряад Республикын Ажалай болон хүн зонние ажалаар хангалгын министерствын жасын директор, Буряадай арадай депутат.

«1993 ОНДО РОССИН ФЕДЕРАЦИИН ХҮН ЗОНОЙ АЖАБАЙДАЛАЙ ТОГТУУРИТАЙ БОЛГОХО ТАЛААР ХОЙШОЛУУЛАШАГҮЙ ХЭМЖЭЭНҮҮД»

РОССИН ФЕДЕРАЦИИН ПРЕЗИДЕНТЫН ЗАРЛИГ

Бэелүүлэгдэжэ байгаа экономическа хубилалтануудай социальна шэглэлые шангадхаха ба хүн зоной ажабайдалай хэмжээнэй саашадаа доошологлые усадхаха зорилготойгоор **шигэжэ тогтооноо:**

1. Федеральна гүйсэдхэхэ засагай түбэй зургааанууд, Россин Федерацийн бүридэлдэ ороог республикануудай Министрнүүдэй Советүүд (правительстванууд), хизаарнуудай, областнуудай, автономито областнуудай, автономито округуудай, федеральна удха шанартай хотонуудай гүйсэдхэхэ засагай зургааанууд экономическа болон финансова талаар тогтууритай байдал хангалгатай холбоотой асуудалнуудые бэлдэхэдээ ба бэелүүлхэдээ, тэдэнэй социальна хойшолонгуудые, хүн зоной ажабайдалай хэмжээндэ нүлөөсэ хараада абаха.

2. Министрнүүдэй Совет—Россин Федерацийн правительство хоёр һарын болзорто «Амидаралгын адагай хэмжээн тухай» Россин Федерацийн Хуулийн проект тодорхойлогдоһон гуримаар бэлдэжэ үзэмжэдэ табиха. Ажалай салинтай, пенсийн, стипендийн, социальна тэдхэмжын ба тэдхэмжэ багатай эрхэтэдтэ социальна туһаламжа үзүүлэлгын адагай хэмжээе шата шатаар дээшэлүүлхэ үндэнэ һуурь хангахын тула амидаралгын адагай хэмжээе социальна нормативэ болгон хэрэглэхэ.

3. Үйлэдбэрние тогтууритай болгохо ба худалдан абагшадай дэлгүүрые эд бараагаар болон хангамжын зүйлнүүдээр баяжуулха хэрэгтэ налог тоходог гуримай урмашуулхы нүлөөе шангадхаха хэрэгтэй гээд тоолохо.

Россин Федерацийн Ажалай министерство, Россин Федерацийн Экономикын министерство ба Россин Федерацийн Финансын министерство үйлэдбэрийн хэмжээе дээшэлүүлһэнтэй тааралдуулан, ажалай түлөөһэнэй гаргашануудта найсөтохэгые гуримшуулан тааруулха байгуулалта нарижуулха талаар дурадхалнуудые, мүн «Россин Федерацида ажалай түлбэрние гуримшуулан тааруулха тухай» Россин Федерацийн Хуулийн проектые 1993 оной апрель һарада бэлдэжэ, Министрнүүдэй Совет—Россин Федерацийн правительствын үзэмжэдэ табиха.

4. Бюджедэй һалбарийн хүдэлмэрилэгшэдэй ажалай түлбэрийн нэгэн цинтэ тарифна хэмжээнэй нэгдэлэхи разрядай тарифна салинтые һарын 4500 түхэриг хүртэтэр дээшэлүүлхэ хэрэгтэй гээжэ тоолохо, тиин тодорхойлогдоһон гуримай ёһоор түлөөлхы ба гүйсэдхэхы засагуудай хүдэлмэрилэгшэдэй, мүн сэрэгэй алба хаагшадай, дотоодын хэрэгүүдэй зургааануудай рядовой болон хүтэлбэрилхы бүридэлэй нюурнуудай ажалай салингай хэмжээн, дэ хубилалтануудые оруулха.

5. Министрнүүдэй Совет—Россин Федерацийн правительство, федеральна гүйсэдхэхэ засагай түбэй зургааанууд, Россин Федерацийн бүридэлдэ ороог республикануудай Министрнүүдэй Советүүд (правительстванууд), хизаарнуудай, областнуудай, автономито областнуудай, автономито округуудай, федеральна удха шанартай хотонуудай засагай гүйсэдхэхэ засагай зургааанууд профсоюзуудай нэгэдэлнүүдэй ба ажалаар хангашадай нэгэдэлнүүдэй хабаадалгатайгаар социальна харилсаанай үндэнэн дээрэ үнэ сэнгүүдые ба салин хүлые тогтууритай болгохо, саарһан мүнгэнэй үнэ сэнгэй бууралгые зогсоохо талаар ажал ябуулха.

6. Россин Федерацийн эдүүр энхые хамгаалха гүрэнэй ба муниципальна эмхи зургааануудта медицинын талаар түлөөһэгүй туһаламжа абаха эрхэтэдэй эрхые бэелүүлхэ зорилготойгоор 1993 ондо медицинын үялгата страхованида шэглүүлэгдэһэн мүнгэ зөөрийн ашаар нэрлэгдэһэн эмхи зургааануудые нэмэлтэ мүнгөөр хангаха.

Россин Федерацийн Эдүүр энхые хамгаалха министерство 1993 ондо Россин Федерацийн Экономикын министерство, Россин Федерацийн Финансын министерство, Россин Федерацийн Хүдөө ажахын министерство, Россин Федерацийн Промышленна политикын талаар гүрэнэй комитет, Россин Федерацийн Гүрэнэй эд зөөрние хүтэлбэрилхэ талаар гүрэнэй комитет, Россин Федерацийн эдеэ хоолой ба буйлуулгын промышленностийн талаар комитет, Россин Федерацийн сэнгүүдэй политикын талаар комитет болон Россин Федерацийн худалдаа наймаанай талаар комитет дээрэ дурсагдаһан зорилгонуудые шийдхэхэ дурадхалнуудые бэлдэжэ, Министрнүүдэй Советэй—Россин Федерацийн правительствын үзэмжэдэ табиха.

8. Россин Федерацийн бүридэлдэ ороог республикануудай Министрнүүдэй Советүүдтэ (правительствануудта), хизаарнуудай, областнуудай, автономито областнуудай, автономито округуудай, федеральна удха шанартай хотонуудай засагай гүйсэдхэхы зургааануудта ингэжэ дурадхаха:

хангамжа багатай эрхэтэдтэ, материальна ба эд зөөрийн туһаламжа үгэхөөр хэмжээнүүдые хараалан, 1993 ондо хүн зонние социальна талаар хамгаалха нюдэн нютагай программа зохёожо баталха;

дайнда хабаадагшадые, инвалидуудые, ганса бэе һаһатай хүнүүдые, олон хүүгэдтэй бүлэнүүдые болон бусад хүн зонние худалдаа наймаанай талаар хангадаг нютагуудай байгуулалтануудые, мүн ажалай ба һураһалай газарта хүн зонние олоёр хооллуулдаг социальна зорилготой предприятинуудай байгуулалтые үмсэлэлгын үедэшье тэрэ зандань үлөөха хэрэгые хангаха.

Россин Федерацийн Хүн зонние социальна талаар хамгаалха министерство, Россин Федерацийн Ажалай министерство, Россин Федерацийн Эрхэтэдые медицинын талаар заатагүй страховалха программа баталха.

7. Тэдхэмжэдэ тон хэрэгтэй эрхэтэдые социальна талаар ашаг үрэтэйгөөр хамгаалалгые бэелүүлхэ хэрэгтэ хүн зонние социальна талаар дэмжэхэ республиканска (федеральна) ба нютагай жасануудай үүргые дээшэлүүлхэ хэрэгтэй гээжэ тоолоод, эдэ жасануудые бүридүүлхэ саг үргэлжын албан зургааануудые тодорхойлхо. Россин Федерацийн Хүн зонние социальна талаар хамгаалха министерство, Россин Федерацийн Ажалай министерство Россин Федерацийн Экономикын министерствэтэй, Россин Федерацийн Финансын министерствэтэй хамта тааралдуулан дурадхалнуудые бэлдэжэ, Министрнүүдэй Советэй—Россин Федерацийн правительствын үзэмжэдэ табиха.

8. Россин Федерацийн бүридэлдэ ороог республикануудай Министрнүүдэй Советүүдтэ (правительствануудта), хизаарнуудай, областнуудай, автономито областнуудай, автономито округуудай, федеральна удха шанартай хотонуудай засагай гүйсэдхэхы зургааануудта ингэжэ дурадхаха:

хангамжа багатай эрхэтэдтэ материальна ба эд зөөрийн туһаламжа үгэхөөр хэмжээнүүдые хараалан, 1993 ондо хүн зонние социальна талаар хамгаалха нюдэн нютагай программа зохёожо баталха;

Россин Федерацийн Хүн зонние социальна талаар хамгаалха министерство, Россин Федерацийн Ажалай министерствэтэй, Россин Федерацийн Экономикын министерствэтэй хамта тааралдуулан дурадхалнуудые бэлдэжэ, Министрнүүдэй Советэй—Россин Федерацийн правительствын үзэмжэдэ табиха.

9. Үндэнэ баримтагүйгөөр сэнгүүдые дээшэлүүлгые зогсоохо зорилготойгоор Россин Федерацийн бүридэлдэ ороог республикануудай Министрнүүдэй Советүүдтэ (правительствануудта), хизаарнуудай, областнуудай, автономито областнуудай, автономито округуудай, федеральна удха шанартай хотонуудай засагай гүйсэдхэхы зургааануудта мэдэлтэй байһан мүнгэ зөөрийн хэрэглэмжээ эдеэ хоолой зүйлнүүдэй үнэ сэнгые гуримшуулан тодорхойлхо, мүн хүн зондо үзүүлэгдэг гол шухала хангамжын үнэ сэнгүүдые дээшэлүүлгые хизаарлаха хэмжээнүүдые абаха эрхэ олгохо.

Россин Федерацийн сэнгүүдэй политикын талаар комитет үнэ сэнгүүдые тодорхойлон гуримшуулха дурадхалнуудые бэлдэхэ ба тэдэнние хэрэглэлгэдэ бодото туһаламжа үзүүлхэ.

10. Үхибүүдтэй бүлэнүүдэй, һурадаг залуушуулай, үндэр наһатайшуулай ба инвалидуудай материальна байдалые һайжаруулха зорилготойгоор:

а) үхибүүнэй түрэхэдэ нэгэ дахин [illegible]

[illegible] литературада [illegible] хүби заатай, [illegible] уран бэлигээ[illegible] [illegible]ихан хараасаараа [illegible]омоор малгаһан [illegible] яһалал олон [illegible]гөөр энэшье ор[illegible] Цыдендамбаев [illegible]элээ гээд һанаа[illegible]энние болотоор [illegible]ан тоото жэшээ[illegible]маар ааб даа. [illegible] Цыдендамбаев [illegible] түүгүүшыхнээ [illegible] дуулаһан байгаан ондо һурагаан ондо [illegible] байхадамнай, [illegible]ожата ерээ нэн. [illegible]үндэр торшогор [illegible]түбэнгитэй гонгоо [illegible]ртай буряад, ехэ [illegible]байгаа. Энэмнай [illegible]дамбаев. Нэн [illegible]н зохёолшон бо[illegible]жэ «маанай хаа[illegible]нэйбидн?»—гээд [illegible]шэ нэн. [illegible] Цыдендамбаев[illegible]дтай өөрөө т[illegible] Лонцэхэо[illegible] саа рассказуу[illegible]арөөй лагбан[illegible]нень тон нонирлэ[illegible]нэн ха гэжэ му[illegible]

[illegible] Тиимэнээ һүүл[illegible]ийн, уран бэлигээ[illegible]ихан хараасаараа [illegible]омоор малгаһан [illegible] яһалал олон [illegible]гөөр энэшье ор[illegible] Цыдендамбаев [illegible]элээ гээд һанаа[illegible]энние болотоор [illegible]ан тоото жэшээ[illegible]маар ааб даа. [illegible] Цыдендамбаев [illegible] түүгүүшыхнээ [illegible] дуулаһан байгаан ондо һурагаан ондо [illegible] байхадамнай, [illegible]ожата ерээ нэн. [illegible]үндэр торшогор [illegible]түбэнгитэй гонгоо [illegible]ртай буряад, ехэ [illegible]байгаа. Энэмнай [illegible]дамбаев. Нэн [illegible]н зохёолшон бо[illegible]жэ «маанай хаа[illegible]нэйбидн?»—гээд [illegible]шэ нэн. [illegible] Цыдендамбаев[illegible]дтай өөрөө т[illegible] Лонцэхэо[illegible] саа рассказуу[illegible]арөөй лагбан[illegible]нень тон нонирлэ[illegible]нэн ха гэжэ му[illegible]

11. Тиимэнээ һүүл[illegible]ийн, уран бэлигээ[illegible]ихан хараасаараа [illegible]омоор малгаһан [illegible] яһалал олон [illegible]гөөр энэшье ор[illegible] Цыдендамбаев [illegible]элээ гээд һанаа[illegible]энние болотоор [illegible]ан тоото жэшээ[illegible]маар ааб даа. [illegible] Цыдендамбаев [illegible] түүгүүшыхнээ [illegible] дуулаһан байгаан ондо һурагаан ондо [illegible] байхадамнай, [illegible]ожата ерээ нэн. [illegible]үндэр торшогор [illegible]түбэнгитэй гонгоо [illegible]ртай буряад, ехэ [illegible]байгаа. Энэмнай [illegible]дамбаев. Нэн [illegible]н зохёолшон бо[illegible]жэ «маанай хаа[illegible]нэйбидн?»—гээд [illegible]шэ нэн. [illegible] Цыдендамбаев[illegible]дтай өөрөө т[illegible] Лонцэхэо[illegible] саа рассказуу[illegible]арөөй лагбан[illegible]нень тон нонирлэ[illegible]нэн ха гэжэ му[illegible]

12. Ре[illegible]гзээ ошожо яба[illegible]зохёолшын түрэ[illegible]рэгтэ ибагатайн хажуу[illegible]радаг хадаа, да[illegible]нуудтай заабол тогтодог[illegible]ыг нарһан ой [illegible]ажамаар шуухи, [illegible]ниг нойтоор ан[illegible]харагдадаг, ха[illegible]ашэ буухада, ая[illegible]ухинаар анхил[illegible]

[illegible]ендамбаев Заг[illegible] Тарбагатай тос[illegible]оной федралийн [illegible]юм. 1937 онһоо [illegible]болон рассказуу[illegible]ороной газетэ[illegible]ргдожо эхилээ бэ[illegible]нь ном 1940 он[illegible]да олоһон байха [illegible]зоймни удэрнүүд[illegible]үдэй согсолбори[illegible]ал гансата тата[illegible]

[illegible]ендамбаевай зо[illegible], тэрэнэй зохёол[illegible]сказууд онсо һуу[illegible]ым. «Шэнэ гэр[illegible] рассказууд» (1956 [illegible]тосхон» (1960) [illegible] (1964) гэхэ мэ[illegible]ринүүд соо түхэл [illegible]энжэ шанараараа, [illegible]ерээ, бэшэлгынгээ [illegible]о бүтээлнүүд бу[illegible]урын бага про[illegible]асада ороһон рас[illegible]ошохо бүри улам [illegible]анхарал татамаар [illegible]ги.

[illegible], эдэ рассказууд [illegible]л уран һайханэй [illegible] харуулдагана, [illegible]өөрын онсо дүй [illegible]лас гэмэ уран бэ[illegible]ишын гараар шэ[illegible]нгэрһэн сагай түү[illegible]лаг, гүн удха той [illegible]согсолбориг[illegible]ргаанда. Тиигэ[illegible] зохёолшин [illegible]ажабайдалай гүн [illegible]лыг ямар нэгэ ба[illegible]наа, үндэснэйнинь [illegible]эл хадаа бидэнэ[illegible]

[illegible]ша ябахадаа ун[illegible]

«ШУ[illegible]

(Бур[illegible]

[illegible]АГААН С[illegible]

[illegible]АРЮУН

НЭГЭТЭ[illegible]

КАБАНСКЫН РАЙОНОЙ Селенгинскыя 3-дахи дунда һургуули һургуули-гимназии болохо талаар хэмжээнүүдые абана. Мүнөө дээрэ 6 ондоо классуудта һургуули-гимназийн программаар хэшээлнүүд үнгэргэгдэнэ. Эндэ үхибүүдэй һайнаар һураха бүхы арга боломжо олгогдонхой. Ахалагша классуудай хүбүүд мастерской соогоо ажаллажа, зондо хэрэгтэй юумэ дархалдаг, тэдэнээ худалдадаг юм. Тинхэдэ басагадынь хубсаһа оёдог мэргэжэлтэй болжо гарана.

Компьютерна оньһон техникын класууд бии.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: тус һургуулида ерэһэн айлшад компьютерна класс соо.

Е. ЧЕРНЫШОВОН фото.

СНГ: тобшо һо[illegible]

ВЛАДИВОСТОК. Дэлгүүрэй эрхэ байдалда ажаллаха мэргэжэлэтэдые бэлдэдэг шэнэ түхэлэй һургуулинуудые Россида нээхэ хэрэгтэ США-гай һураалсалай эмхинүүд бүхы талын туһаламжа дэмжэлгэ үзүүлхэ хараатай.

Һураалсалай шэнэ системэ баруунай гүрэнүүдэй арганнуудтал адли, тиимэнээ американ багшанар нягта харилсаа холбоотойгоор ажаллахаар бэлэн. Россин нимэ түхэлэй һургуулинуудые дэмжэхэ хэдэн программа бэелүүлхын тула США-гай правительство 0,5 миллион доллар һомолһон байна. Багшанарые һургаха хэрэгтэ энэ мүнгэн гаргашалагдаха юм. Харин улаасхоорондын бизнесэй дээдэ «Сандерберг» һургуулийн багшанар сентябрь соо Владивостогто семинариуудые болон лекциинүүдые үнгэргэхэ юм.

ЛЬВОВ. Украинада алта олзоборилгын асуудал экономическа шэнжээ политическэ болгон хубилгаа гэхэр. Закарпатска областийн правительство ба засаг түрэ хоёр Карпадууд шадар оршодог Мужиевска хэбтэшые буляалдана.

Үшөө Советскэ Союзай һандараагүй байха үедэ Мужиевска хэбтэшэ промышленна талаар хэрэглэхээр бэлэн болоод байһан юм. Украинын дуулдыданги бэшэ болоходо, шулуу нүүрһэ болбосоруулха асуудал гаражаерээ. Юуб гэхэдэ, сэбэр алта абаха технологи шудалһан предприяти республика дотор үгы ха юм. Гадуур Карпадай шулуу нүүрһэнээ гараһан полиметаллнуудые мүн лэ ашаглаха хэрэгтэй ха юм.

Закарпатска область экономическа сүлөөтэ зоныи статус абахын түлөө Украинын парламентда ханданхай. Тиигэжэ шулуу нүүрһэ олзоборилхо ба буйлуулха хэрэгтэ бага бэшэ мүнгэ һомолхо дуратай предприяти болон эмхинүүд бии болонхой. Правительство тиимэ ехэ мүнгэгүй. Гэбэшье алта олзоборилхо эрхээ алдаха дурагүй.

Сэнтэй хэбтэшын эзэн хэн бэ гэжэ шиидхэжэ байха үедэнь алта олзоборилдог промышленность хүгжэнэгүй. Үтырнэ байһан экономикодо хэрэгтэй үндэнэн баялиг болохо алтаяа Украина мүнөө дээрээ хэрэглэжэ шадаагүй байна.

ХАБАРОВСК. Алас-Дурна зүгэй сэрэгэй округой нэгэ склад сооһоо гуша гаран буу хулгайлагдаа. Сэрэгэй прокуратурын, аюулгүйе сахидаг болон дотоодын хэрэгүүдэй министерствэнүүдэй эргааануудай хамтын хүсэл оролдолгын ашаар бүхы буу эзэсэг бусаагдаа. Хэлсээнэй ёһоор болзорһоо гадуур алба хэхээ үлэйэн [illegible]

[illegible]

[illegible]

Дэлгүүр: үмсэлэлгын асуудалнуудын

«АРШААН»~АРАДАЙ БАЯЛИГ

Ханхан минии һайн танил эхэнэртэй Улаан-Удын гудамжада уулзашабаб.

— Үүе, шинии хэзээ Түнхэнһөө ерэөбши? Хэр байнабта, ажалнии хэр бэ?—гэжэ амар мэндээ хэлсэһэнэй һүүлээр һурабаб.

— Бишни «Аршаандал» хүдэлхээ болёоб. Гэр бүлөөрөө Улаан-Удэ зөөжэ ерээд, ажал бэдэржэ байнаб. Нүхэрни барилга дээрэ ажалтай болоо, харин Сотниковын шубуунай фабрикада шэнэ цех нээгдэхэнь гэжэ дуулаад. Һургашалһамни, тиишэ хүдэлмэришэдые абанагүй, цех хүдэлнэгүй гэжэ хэлэбэл. Хүшэр лэ байна даа, ажалгүй үлэхэдэ,—гээд, һанаа алдаба.

— Үгы, тээд «Аршаан» курортдо һайн ажалтай һэмнайш. Юундэ тэндэнээ болёо хүмши?—гэжэ гайхабаб.

— Ай даа, курортмнай урданайхидал бэшэ болоо. Амараашад тон үсөөн. Путевко хэдытэ гэжэ һананаш? 24 үдэрэйхи 36 мянгата болоо. Харин «Эхэ ба үхибүүн» гэһэн путевко бүришье үнэтэй—72 мянгата.

Зуидаа Аршаан дээрэ амараашадһаа олон зон үгы байдаг һэн. Харин үнгэрһэн зун, курортын хэдэн корпусууд соо, хамтадаа ороёдоол 100 гаран хүн амараа. Мүнөө, үбэлдөө, зон бүри үсөөн ерээ.

Нимэ шахардуу байдалай болохоодо, республикын курортнуудай управлени, бүхы курортнуудые мэдэлдээ абаһан облсовпроф «Аршаандаа» хүдэлдэг зоние ажалһаань гаргажа эхилээ. Жэшээнь, ванна хэдэн корпусуудта хүдэлдэг зоние олюор гаргаа. Санитарканууд, медсестранууд ажалгүй боложо байна, — гэжэ хэлэбэл даа.

Гайхаһан миниии улам саашань һурагшалхэда, «Аршаан» курортмнай һүүлэй үедэ шилэд арсалдаатай, шуулатай газар болоо юм хэбэртэй. Ушарынь гэхэдэ, профсоюзуудай областной совет республикын курортнуудай управлени хоёр Түнхэнэй аймагай захиргаанда, нютагай зондо дуулгангүй, «Аршаан» курортын нэгэдэрлые һэмээхэнэр үмсэлжэрхёо бишуу. «Аршаан» хадаа профсоюзуудай зөөри гэжэ тэдэнэр барилгалһан байна.

Урданай ВЦСПС гэдэгнай үгы ха юм. Мүнөөдөө һалбарийн профсоюзууд улаанхэй. Тиигээд лэ тадэмнай мүнөө үеын тогтуурингүй, эмхи гуримгүй байдалые һамбаашалаг, гүрэнэй зоорние үмсэлхэээ һэдэнэ гээшэ гү? Бодоод үзэхэдэ, профсоюз гээшэ бидэ булта, ажалша зон болоно ха юмбибди. Тиимэнээ «Аршаан» курорт бүгэдэ арадай зоори баялиг болонол даа.

Харин арадай, ниитын зоорние һалбарийн профсоюз өөрынгөө зоори болгохо эрхэтэй гү? Ниитын зоорние үмсэлхые зүбшөөһэн Россин Президентын Зарлигшье мүнөө үедэ үгы ха юм. Тиихэдээ курортые үмсэлһэн ушар хуулы буса хэрэг болою.

Тиимэнээ Аршаанай посоведэй арадай депутадууд Аршаан курортые акционировалһан ушарые эрид буруушаажа, аймагай Совэдтэ хандаһан байна. Түнхэнэй райсовет сесси дээрээ тус асуудалые зүбшэн хэлсэнэй һүүлээр курортые акционировалха хэрэгые зогсоохо гэһэн дурадхалые дэмжэбэ. Тиигээд «Аршаан» гэжэ курортно нэгэдэлэй акционированиие зогсоохо, тус акционернэ бүлгэмые бүридхэлдэ абахагүй гэһэн гуйлтатайгаар Буряад Республикын Верховно Совэдтэ хандаһан байгаа. Засагай дээдын зургаан энэ асуудалые зүб тэшэнь, булта зоной аша туһада шиидхэхэ бээ гэжэ найдагдана.

Түнхэнэй газар дээрэ байһан Аршаанние аймагһаа, республикаһаа таһалха гээшэ хайшаа юм даа? Илангаяа мүнөө, аймагай Национальна парк болоод байнаа сагта. Миниии һанахада, «Аршаан» курорт Национальна паркда мэдэлтэй байха, мүн нэн түрүүн аймагай зоние, республикынгаа зоние хангаха ёнотой. Харин мүнөө үедэ юун болоноб?

Аршаанда, мүн аймагай бусадные газарнуудта: Нилөвэ Пустыньда, Хонгор-Уулада, Жэмһэгтэ, Шумаагта эм домто олон аршаан булагууд бурьялжа байдаг. Тэдэнэ сооһоо эгээн томонууд, хүсэд хүгжэнги амаралтын газар гэбэл, «Аршаан» ба Нилөвэ Пустынь болоно. Харин эдэ курортнуудта сэхэндээ Эрхүүгэй областкин предприятинуудай амаралтын байшангуудые харахат. Һүүлэй 3—4 жолэй туршада «Аршаан» курортдо хэдэн нэнэ корпусуудые Эрхүүгэй предприятинууд бодхоогоо. Энээнһээ гадна, «Аршаанда» амараашадые Эрхүүгэй областьһоо асарһан эдеэ хоолоор хангана бишуу. Нимэ эрхэ байдалые хубилгаха саг ерээ.

Жэшээлэн хэлэхэдэ, «Аршаанда» дүтэ оршодог «Мир», «Сибиряк», «Восточные Саяны» ажахынуудта курортдо дамжуулхада лаха юм? Гадна Түнхэнэй үрэ, жэмэс буйлуулдаг завод, Жэмһэгэй тоһоной завод мүн курортые хангадаг болоходоо лахаб? Жэшээлбэл, Жэмһэгэй тоһоной завод һүөөр зоохэй, тоһоноһоо гадна, сыр, кефир мэтын өлдэб эүйлнү

«ШУЛУУНАЙ ЖААХАН ХЭЛТЭРХЭЙ СОО...»

(Буряадай элитэ уран зохёолшо Чимит Цыдендамбаевай 75 жэлэй ойдо)

...АГААН СЭДЬХЭЛТЭЙ, ...АРЮУН БЭЛИГТЭЙ

Дээдэ Онгостойн нарһан тужа соо.

Чимит Цыдендамбаевич ЦЫДЕНДАМБАЕВ (1918—1977) Загарайн аймагай Тарбагатай нютагта мэлша айлай бүлэдэ түрэһэн юм. Эдир наһандаа Хорнин тарялшан-залуушуулай һургуулида һураа.

Залуу поэдэй түрүүшын шүлэг 1937 ондо «Буряад-Монголой үнэн» һониндо толилогдоһон юм. Харин тэрэ үедэ ород хэлэн дээрэ оршуулагдаһан шүлэгүүдынь «Дружба народов» гэжэ түбэй альманахта 1939 ондо тунхаглагдаһан байгаа.

Дайнай эхилхын урда жэлдэ, 1941 ондо, «Эхэ оронойм үдэрнүүд» гэһэн шүлэгүүдэйнь түрүүшын сорголборн Буряад-Монголой номой хэблэлээр барлагдаа бэлэй. Тэрэ сагһаа хойшо поэт, уран зохёолшо улам эршэмтэйгээр ажаллажа, хэдэн арбаад шүлэгүүдэй, поэмэнүүдэй, рассказуудай, повестнуудэй номуудые бэшэжэ хэблүүлһэн, үргэн нинтэ ушагшадайнгаа хэдэн үсые хужарлуулан баясуулһаар байна. Буряадай түрүүшын эрдэмтэн Доржи Банзаров тухай тэрэнэй хоёр ботиһоо бүридэһэн («Банзарай хубүүн Доржи», «Түрэл нютагһаа холо») романууд гансашье Буряадай ушагшадта бэшэ, мүн бүхы орон соогоо мэдээжэ болоо бэлэй.

Чимит Цыдендамбаев уран зохёол хүгжөөхэ талаар габьяатай байһанайнгаа түлөө Ажалай Улаан Тугай орденоор шагнагдаһан, СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн ябаа.

Чимит Цыдендамбаев

БУРЯАД хүн гээшэ Бабжа гэһэн нэрые дуулахадаа багжагар улаан шарайтай баатарай бэе түхэлые наһаандаа орулаадхидаг байха. Хуушан сагай хуяг дуулга агсаһан, угалзатай гутал, дэнзэтэй малгай болоһон, номо һаалаг агсаһан помгон дорюун эрэ элитэ харагдажа, урдамнай энсэбхилэн зогсохо.

Арадай хэлсэдэг үльгэр түүхын нэгэн соо энээхэн нэрын холо дурдагдаг хадань лэ тиимэ байдаг гээшэ ха.

Зүб лэ даа, Бабжа баатар гээшэмнай хүн бэеэр хүдэр, хүнлы сээжээр һонор, булшан бэеэр хатуу, булад зоригоор омог эрэл ябаһан байгаа хаш даа! Харин манай энээхэн Бабжа мүнөөдөө залуухан эхнигээ һайхан сагаахан гар дээрэ хэбтэжэ байна. Энэмнай нарайхан үхибүүн. Тэрэ мүртөө хүндэхэн үбшэндэ нэрбэгдэнхэй. Бэеынгээ халуунда тэсэжэ ядаһандаа жааханууд хүлөө үлэ мэдэг хайшахажа, ахир бишыхан гарнуудаа тэнхэйгүйтөөр хүдэлгэжэ, үйлахашье шадалгүй, аргааханаар нираглан гэншэжэ хэбтэнэ. Улаахан хасарнуудынь һуларжа, үнгэ дорногуй хубхин сагаахануудд болошоно.

—Хүбүүн аа, оо хүбүүн! Нэгэ жаахашье зали абаһайш даа!..—гэжэ унтаха нойроо мартаһандаа, үйлаһан айһан даа уб улаан нюдэтэй эхэнь һанаа үнөөн болон аргадана.

Бэсынгээ халуунай үлэ мэдэг һуларбашье Бабжа үнтажа үгэнэгүй. Эхэнь хөөр үдэр, хөөр хоног удаан соо хүбүүгээ гарһаа унагаангүй бөөмэйлэн тэбэрижэ, түрүүшынгээ эрхэ гансахан үрини энхэ мэнэ һайжахые хүсэн хүлеэн бүмбэрнэ. Эсэгэнь хөөр сүүдхэ соо баһал үргэнэ нойроо, эдеэ хоолоо мартаһай, аргаша врач, аптекэ, поликлиникин дунда хүлөө гаарта хүргэнгүй харгылан гүйнэ.

Хүбүүгээ тэбэрижэ гэр соогуураа ябаһан Мажигмаа Бабжиингаа долоо һаратайдань, үшөө хүсэд һуудагүй байхада сохюулһан дурынгөө урда зогсоно. Хүбүүгээ урдаа тэбэринхэй Мажигмаа энеэбхилжэ һууна. Хүбүүнинь фотографой һөжэрһэн хонхоһоо тад ондоо тээгүүр болгоосогүй нюдөөрөө амаяа ангайтараа гэтэшоод һууна. Гарма эсэгэнь баһал сэдьхэлээ дүүрэнээр хаража, эдээн тээшэ нэнгэн энеэбхилнэ. Яаһан золтойнууд ябааб даа! Үхибүүн халуурха үбшэлхэ юм гэжэ тинхэдэ хэнинишье һөжэглээгүй ябаал. Гансахан лэ үтэлһэн зондо үбшэ эмгэг ерэдэг бэзэ гэжэл ойлгодог айл байгаа бэшэ даа?

Хүбүүень аргалжа байһан Нина Сергеевна бухы город соо эгээл мэргэжэлтэй хүүгэдэй аргашан гэжэ мэдээжэ юм. Хэды тинбэшье Мажигмаагай досоо үшөөл элдэб олон һөжэг түрэнэ. «Хэршье шадамар бэрхэ эмшэн зарим үедэ эндүүржэ болодог ха юм даа. Хүбүүнэйнь үбшые Нина Сергеевна эубөөр танижа, ууха бөөтой эмысень уулгаал юумэ бээ даа. Ямар нэгэ бишыханшье аллуу гараагүй юумэ аа гү даа? Хаанаа үбдэжэ байһанаа хэлэжэ шадахагүй үхибүүн үбшэлхэдөө аргалһан аргашанданшье ,аба эжыдэншье бэрхэл байна даа... Хубүүмни унтажа эхилээл һаа амарха һэн.

Хүбүүн аа, оо хүбүүн... Унтыш даа юрэдөө... Зай гү?... Юундэшье унтажа үгэнэгүй гээшэбши даа? Хайрата гансамни...

Халуундаа ядажа зобожо байһан хүбүүгээ тэбэрни ябахадань Мажигмаада һулаханаар нираглан гэншэхэ абяан бэшэ, харин Бабжиинь баяртай шангаар эльгэ хатан энеэхэ абяан гэхэндэнь дуулдана. Нимэ үхибүн сагаан эдэрүү дорногуй шарайн ороодо хэдэхэн удэрэй урдахи ягаа улаан шарайнь, хатуу болсогорхон хасарнуудынь, тоомгүйхэнөөр һараһан галтай харахан нюдэдынь харагдана. «Хэзээ ямар удэр садатараа эдеэлээд, амаран унтаха гээшэбши даа?»

Югтошье һалхи абахагүйгөөр орёогоотой хубүүгээ дулаахан бэедээ ниажа, эхэнь арюухан агааараар амилхаяа тур зуура балкон дээрэ гарана. Оруутай байһан наран удэрэйхи шэнги халуугаар шарана.

Дүрбэдэхи дабхарай балкон дээрэһээ аяар холо харагдана.

Тэндэ доро, гэрнүүдэй болон баглаа ногоон молодой һүүдэртэ, угалза боложо эреэлһэн амиды сэсэгүүдэй ковернуудай ойгуур хүүгэдэй сагааншье, хухэшье, ногоошье коляска тэргэнүүд тэбхылдэнэ. Зарим эхэнэрнүүд тэргэнүүдээ урдаа түлхеэд, сайбар сагаан асфальт дээгүүр намдуу аалиханаар алхалнад. Колясканууд соогуур эхынгээ хүхэ салатараа хурагуу намдуухаанаар дуулахадажа оронод. Эхэ хүнэй сэбэр арюухан дурлал, энхэрэн баясаһан сэлмэг һайхан баярынь, ашата сагаан найдалынь энэ дуун сооһоо прагуу намшагтайханаар эзэлнэ. Эдэ дуушад хадаа унтан һажажа байгаа хэдэн мянган зол жаргалта хүүгэдэй тухайда болон эхынгээ үбэр дээрэ хэбтэһэн үбшэн жаахан Бабжа тухайдашье налархай дулааханаар энхэрэн һанажа дуулнад лэ ха. «Бишыхан Бабжа, ши эхээ сехэр зо-

ҮЛГЫН ДУУН

РАССКАЗ

хэнэн элүүр энхэ үхибүүд амтатай бухэ нойроор унтана. Сэдьхэл дүүрэн эхэнүүдынь ногоон үнгэтэй ехэнүүд һандалнууд дээгүүр налайлдан һуунад. Зариманнинь үнгын утаһаар юумэ урлан ойнод, нүтөөдүүлнь ном ушанад. Дундаа энеэлдэжэ байжа хөөрэлдэн хүүгэдэйнгээ мансы хушалтые заһасагаажашье һууха эхэнэрнүүд бии.

—Хүбүүнаа, оо хүбүүн! Ши баһал нигэжэ бухөөр унтаһайш даа... Хэзээшье унтажа манайнгаа сэдьхэл амарааха, өөрөөшье амарха үхибүүн гээшэбши даа...

Бусадай эрдэмтэй бэлигтэйдэшье, эдир залууданшье, зөөритэй баянданшье, бүлэ соогоо хубитай золтой нуудагташье, сэбэр гоёдоншье Мажигмаа атаархажа үзөөгүй юм. Атаархаха гээшые ойлгодоггүй байһан юм. Харин мүнөө бүхэ нойроор унтаһан элүүр энхэ эдэ үхибүүдэй эхэнүүдэй Мажигмаа энхэ түрүүшынхнеэ атаархажа һууна. «Элүүр энхэ, золтой жаргалтай үхибүүгээ хаража һууха гээшэ энхэ эсэгэ хүндэ, эгээл үнэтэй һайхан хуби зол байна даа. Үхибүүдэйнгээ үбдэхэ ядахые хараха гээшэ энхэ эсэгын тон сехэ ядарал үйдхар болоно гээшэл».

Мажигмаа Бабжаяа тэбэреэд гэр соогуураа ябаһан һууха байха газар олдоногүй. Хүбүүгээ гарһаа буулгахадурагүй, гар дээрэ үргэжэй бэсһээ холодуулангүй ябахадань хүбүүндэншье, өөртэншье һураггүй, хүнгэн байха шэнги. Энэ үри хөөр хадаа эгээ хэдынэйшье үедэ, элүүр үбшэншье сагта нэгэ амин нэгэ мяхан бэшэ юм гү?

Мушхагдангүй мартагдаһан хаһын час үнинэй байшанхай. «Саг хэды болоо гээшэб? гэжэ Мажигмаа хөөрүдэр соо абяа ашир гараагүй радиогоо табиба. Тингээд саг мүнөө тэды час тэды минута гэжэ хэлэхыень хүлеэгээд зогсобо. Радио мүнөө хэды сагай болоһые сонсохобогүй. Харин хонгёо шангаа дуутай эхэнэр хүн тоб гэмэ тодоор дуугарба:

—Композитор Бачнадзиний «Үлгын дууе» ансамблиний хоор дуулахань.

Саашань «концертмейстерынь тэрэ-тэрэ, дирижерынь баһа тиимэ хүн гээд, «дзе», «швили» гэһэн һүүлтэй фамилинуудые нэрлэбэ.

Олон зуун хүн нэрьсмэ альга ташажа, һүүлшын үгэнүүдые арайхан дуулажа үрдибэ. Грузиниска ССР-эй дуунай болон хатарай ансамблиин концертые соносхоһон афиша үшөө дүрбэ табан үдэрэй урда тээ уншаһанаа Мажигмаа гэнтэ һанаба. Аяарзуу гаран хүн гэжэ бэшээтэй байгаа һэн бээ. Заатагүй ошохоор нүхэртэеэ хэлээ һэн. Хэрбээ бабжынгаа үбшэлөөгүй һаа, хубүүгээ хүгшэн өжыдэнь абашажархёод. Гарматаяа мүнөө концертдэ ошоһон, театрай зал соо һууха байгаа.

Хэдэхэн секунда болоод, нимэ олон хүнһөө бүридэһэн гүрэнэй ансамблиин хоор үлгынгөө дууе айхабтар холоһоо, сааначаа дуулдаһан дүмүү аалихан гүнгэнөөгөөр эхилбэ. Ямар нэгэ ондоо ажалай гү, али сэрэгэй, нааг дуранай дууе дуулаха һаа энэ олон хүнэй хүсэтэ хоор театрай ехэ залай доһолжо, сонхын шэлэй ханхинама хүсэтэйгөөр эзэлэхэ байгаа.

Харин мүнөө эдэ дуушад нааг һайхан үринигөө нангин үлгы дээрэ тонгойжо, һууһан эхын түхэлөөр, тон зоһёолшо улам эршэмтэйгээр ажаллажа, хэдэн арбаад шүлэгүүдэй, поэмэнүүдэй, рассказуудай, повестнуудэй номуудые бэшэжэ хэблүүлһэн, үргэн нинтэ ушагшадайнгаа хэдэн үсые хужарлуулан баясуулһаар байна. Буряадай түрүүшын эрдэмтэн Доржи Банзаров тухай тэрэнэй хоёр ботиһоо бүридэһэн («Банзарай хубүүн Доржи», «Түрэл нютагһаа холо») романууд гансашье Буряадай ушагшадта бэшэ, мүн бүхы орон соогоо мэдээжэ болоо бэлэй.

Чимит Цыдендамбаев уран зохёол хүгжөөхэ талаар габьяатай байһанайнгаа түлөө Ажалай Улаан Тугай орденоор шагнагдаһан, СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн ябаа.

Шүлэгүүдэйнь дэбтэрнээ

ХҮСЭН

Шулуунай жаахан
хэлтэрхэй соо,
Түмэрэй энээхэн
түгдэрхэй соо,
Шадамар гарта орохон
Сахюур булад хөөр соо,
Хэды ехэ хүсэн бاااااا

СИБИРИЙН СЭРЭГШЭДЭЙ ХҮСЭЛ ЗОРИГ

(Сталинградай байлдаанай сууряан)

Волго мүрэндэхи ехэ тулалдаанай илалта түгэс дүүрэһээр 50 жилэй дурасхаал хаа хаанагүй үргэноор тэмдэглэгдэбэ. Хоёрдохи дэлхэйн дайнай ехэ-ехэ байлдаануудай нэгэн боложо, түүхэдэ ороһон энэ тулалдаанай суурянай нимэ байханьшье гайхалгүй. Юундэб гэхэдэ, тэрэ ехэ дайнай түгэсхэлэй эхин эндэһээ мандажа заналһан байха, зургаан һара-хахэдэй туршада тэндэ болоһон дайн байлдаануудта алиньшье талаһаа олиггүй олон хүнэй хэбтэжэ үлэһэниинь ойлгосотой. Хэмгүй шэрүүн хатуу тулалдаануудта ганса фашис сэрэгшэдһээ гадна Румынийн олон сэрэгшэд Волго шадар алуулһан юм. Манай талаһаа энэ тоо мүн лэ инлээд олон юм аабза.

ЭНЭ ЕҺОЛОЛ-ДУРАСХААЛ тэмдэглэлсэхэеэ Германийн түлөөлэгшэдэй Волгоград ерэһэниинь һайшаалтай гэжэ тэмдэглэхэ ёһотойбди. Дайнда унаһан сэрэгшэдэй яһа илгаад яалайб. Гэн гэһээ энэ тон хүндүүлхэй асуудалнуудай нэгэн болохой, мүнөө зоной зүрхэ сэдьхэл ехээр зобоодог болоо. Һүүлэй хэдэн жилэй туршада холын, дүтыншье зарим гүрэнүүдтэ танай манай гэлдээд, хүшөө-памятникуудые һандаргаха, сэрэгшэдэй хүүр онгилхо мэтын эрлиг аашанууд гарадаг болонхой.

Сталинградай тулалдаанда манай Забайкалиһаа сэрэгэй нэгэдэлнүүд, олон частьнуудай хабаадаһаниинь эли. Москва, Сталинградые Сибирийн сэрэгшэд абарһан гэһэн ойлгомжые түүхэшэд ехээр онсолхо дурагүй агша гү. Дайнай үеын мэдээсэлнүүдтэ энээн тухайда һайса бэшэдэг һааб даа. Эндэһээ Забайкалиһаа Волго шадарай дайнда 116, 321, 399, 304-дэхи дивизиннүүд ошоһон юм. Фронтын ондоо участогуудһаа хэдэн олон дивизи, частьнууд хабаадаа гээшэб. Эдэнэрэй бүридэлдэ буряад хүбүүдэй олоороо ябалсаһаниинь эли бээ.

Дайнһаа бусаагүй нютагайнгаа хүнүүдые сэрэгэй архивта бэдэрхэдээ, Забайкалиһаа баруулһан дивизиннүүдэй хэрэг дансануудые ираха баатай бологдоо һэн. 77-дохи разъезд шадарай Таһархай гэжэ газарта байнаһаа, саашадаа Сталинградай түлөө дайлалдаһан 321-дэхи стрелково дивизин сэрэгүүдэй зариимьень лэ ираһан байгааб.

Архивай дансын ёһоор дайнай тэрэ үеын байдалай шангажа эршэдэһэн хаһада — 1942 оной июлийн эсэсээр тус дивизи харгылаа хэдэн эшелонуудаа бомбодуулжа, олон хүнүүдээ алдажа ябаад, үлдэжэ бууһан юм. Түрүүн 4-дэхи танкова армийн бүридэлдэ орожо, тус дивизиин частьнуд фашис сэрэгшэдэй хүсэтэ добтолгые саралсаһа тогтоохо зорилготой дайлаллаба. Удаань эндэхи байлдаанай хоёрдохи хахадта—Сталинградта хүреэлэгдэһэн дайсанай бүлэг сэрэгые усадхаха, добтолгото байлдаануудта туулалдаһан юм. Зургаан һарын туршада тус дивизиин сэрэгшэд эндэ дайлалдахаа даа, хүндэ хүшэр бэрхэшэлнүүдтэй ушараа, оолин нүхэдөө алдаа, мүн ялас гэмэ урагшатай ябуулгануудые туйлажа, урмашахашье азада хүртөө. Богонёор хэлэхэдэ, дайнай хуулиин лэ гуримаар Сталинградһаа Берлиц хүрэтэр тулалдаһан дивизин мүн.

Сталинградтахи тулалдаанай һүүлээр 1943 оной мартын 19-дэ Оборонын арадай комиссарай нимэ захиралта гараһан байна:

«Фашис булимтарагшадтай эсэргүү сэрэг дайнда тулалдахадаа, тус дивизи дайсаниие ехэ гэлтэ хоролтодо оруулаа, баатар габьлатайгаар дайлалдаа. Эмхи журам һайнтай байжа, хамтын илалтада ехэ хубитаяа оруулһанайнь түлөө 321-дэхи дивизиие гвардиин 82-дохи стрелково дивизи болгохо. Тус дивизиндэ гвардиин туг барюулхаа. Дивизиин бүхы эндаагай нөөдто—1,5, сэрэгшэдтэнь хоёр хэмжээнэй салин тогтоохо».

ЭНЭЭНТЭЙ ХАМТА «Сталинградые хамгаалһанай түлөө» медаль болоод бусад шагнал хайрада олон хүнүүдынь хүртэһэн юм. Хүнүүдэй нэрэ бэдэрһэн хадаа тус дивизиин, частьнуудайнь эл-дэб списогуудые харагдаһан байгаа. Шагналда хүртэгшэдэй, алуулһан хүнүүдэй списогууд соо (олонхи дансанууд, илангаяа политотделнүүдэй, бэшэшье саарһанууд хорюултай байха даа) бэдэрхэш. Буряад хүнэй нэрын байхада, яажа орхихобши, тэмдэглэлтэй болохо. Гвардиин 1-дэхи армийн 1942 оной сентябрийн 16-най № 051 захиралтаар 245-дахи (түрүүн 493-дахи байһан) полкын сэрэгшэн Цыренжапов Даши Цыренжапов (янгээд бэшээтэй) «Шэн габьяагай түлөө» медаляар шагнагдаһан аад, тэрэнь барюулагдаагүй, «убит» гэжэ бэшэгдэнхэй. Энэ хүн тухайда бэшэ мэдээн үгы. (ф. 92. гв. сд. оп. 2).

1942 оной декабрь һарада олон сэрэгшэд орден хайрада хүртэһэн байна. Эдэнэрэй зариимьень дурдаа. Лейтенант Бурлов Бато Нилсанович Улаан Одоной орденоор (12.12.42), сэрэгшэд Санжимитупов Дансорун, Цыбикдоржиев Насак (һаяшаг наһа бараа һааб даа) «Дайшалхы габьяагай түлөө» медальнуудаар. (18.12.42), сержант Доржиев Цибик Дашиевич «Дайшалхы габьяагай түлөө» медаляар (25.12. 42) шагнагдаһан байгаа. Эдэнэр 484-дэхи стрелково полкын сэрэгшэд ябаһан, саашанхи хубиа заяаниинь мэдэгдэнэгүй.

Энэ ута замые гаталжа, нютагаа бусаһан 488-дахи (һүүлдэнь 244-дэхи болоһон) полкын сержант Лодонов Бата-Мунхэ 1943 оной январийн 25-да «Шэн зоригой түлөө» медальда — түрүүшын ехэ шагналда хүртэһэн бэлэй. Саашадаа зүрхэтэй оншотой, аза талаантай энэ сэрэгшэн үшөө олон орден, медальнуудаар, тэрэ тоодо «Алдар Солын» III, II шатын орденуудаар шагнагдаһаха бусаһан юм. Дайнай һүүлээр «Алдар Солын II шатын» орденой дахин ерэхэдэнь, Агын военкомат—Оборонын министерствэдэ һөөрэнь эльгээһэн байдаг. Энээнэй мүроор сэрэгэй архивта бэдэрхэдэ, олдохогүй байгаа һэн.

Саашанхи замдаа тус дивизи олон гол мүрэнүүдые гаталаа, олон һуурин тосхонуудые, томо томо городуудые эзэлэсээ. Курск шадарай ехэ байлдаанда хабаадалсаа, саашаа Украйнын газар дайда сүлөөлэсөө. Запорожье гэжэ томо город дайгаар эзэлһэнэйнгээ түлөө «Запорожская» гэжэ нэрэ тус дивизидэ олгогдоо һэн. Одессэ город сүлөөлһэнэй һүүлээр Богдан Хмельницкийн II шатын орденоор шагнагдаһан байна.

Нигэжэ Украйнын газар дээрэ дайсаная баруун тээшэнь түрижэ ябатарнь тус дивизие Польшо худар эльгээжэ, 1-дэхи Белоруссийн фронтын мэдэлдэ оруулһан юм.

Үдэр хоногууд һэлгэгдэһэн һүүр хабарай һайхан саг ерэлэй. Европодо бүри набша сэсэгтэ зунай саг намжаржа эхилбэ. Ялатыншье үдэр тээ тэндэ «харагдажа» эхилбэ. Сэрэгэй ёһо гуримда сагай шарай хамаатай бэшэ һэмнай даа. Элдэбшэ халибай буу зэбсэгүүд лэ эндэмнай бүхы юумэ шидхэдэг хуулитай ха юм.

ИЛАЛТЫН ҮДЭРЭЭН ерэтэр үшөөл нилээд хүндэ хүшэр дабаан үлэнхэй. Польшын газар сэбэрлэлсэхэ, саашадаа — эсэсэй, Берлинэй добтолгодо хабаадалсаха — нимэ хүндэтэйшье, ашуултайшье зорилго тус дивизиин сэрэгшэдэй үмэнэ табигданхай байба. Аяар Волго мүрэнһоё эхилээд, шоройтой, туулгатай, шуһатай замаар махажа махажа — Ялатын богоһо доро ерээд, «шархяа хатаадаггүй» һаа, һайн һэн гоор эдэ үгэдэг юм. Үгэрсьи рассада тариха шэнгээр гэртээ гү, али дулаан теплицэ, парник соо һуулгахат.

Июнийн 10—15-най һүүлээр 20—25 үдэр соо ургажа, үндэнэжэһэн рассадяя хурьһэндэ һуулгадагби. Полиэтилен пленкоор хушагдаһан далан дээрэ эртэор, июнийн 1—5 багаар тарихада болохо юм.

Рассадяя хурьһэндэ һуулгахаһаань урид һайса ябалаад, аргаханаар, монсогор газар шоройтойнь һэндэжэ абаһанай һүүлээр хонхосогууд соо тарилдагби. Тингээд 3—4 үдэр соо нараньһаа һүүдэрлэжэ байлгаха шухала. Түрүүшын 2—3 үдэрэй туршада бүлеэн уһаар үдэр бүри уһалха хэрэгтэй.

Харин үрөһөөнь сэхэ тариха гэбэл, намарһаа хурьһэсэ бэлдэхэт. Дүрбэлжэн метр бүхэндэ 1 хүнэг шэбхэ оруулжа, 10—12 см гүнзэгыөор газараа һэндэд, һайса худахат. Хабарынь газараа онгилоод, буртаг нюгооень сэбэрлэхэт. 15—20 см гүнзэгы хонхосогуудые малтахат. Тинхэдэ хонхосогуудай диаметрынь 30—35 см, хоорондохи зайнь 70—80 см байха ёһотой.

Хонхосог бүхэн соогоо холимол нэмэлтэ тэжээл оруулхат. Бүридэльшь: 0,5 л уһан соо шэбхэ худахаа, 1—1 багахан халбага мочевинэ ба калийн дабһа нэмохэ, 1 томо халбага гранула болгогдоһон суперфосфат. Минеральна бодосуудай үгы байбал, хонхосог бүхэндөө 0,5 стакан үнэгэ нэмэхэт. Үрэ эдэнэйнь бүн болоожо эхилхэдэ, 50 л уһан соо хахад хүнэг үдэрэй шубааһа гү, али хүнэгэй 0,25 хуби болохо шубуудай аргал холижо, оруулжа һайн юм. Тинхэдэ шубааһаа, аргалаа 2—3 үдэрэй туршада уһан соо байлгаха хэрэгтэй.

Үрөһөсэ тариханаа урид хонхосогуудаа заатагүй марганцовкотой (һулахан) уһаар уһалха хэрэгтэй. Удаань каркас тодхожо, 2 дабхар пленкоор хушахат, али һаа оёоргүй картон гү, али гэбэл, модон хайрсагуудые хонхосогууд дээрэ табижа, хурьһэсэ халаахат. 5—6 см гүнзэгыдэ хурьһэнэй 12 градус хүрэтэр халахатай сасуу, 3—4 см гүнзэгыөор хонхосог бүхэн соогоо 2—3 үрөһэ һуулгажа болоно.

Бүлеэн уһаар үдэр бүри уһалха хэрэгтэй. Эшэхэнүүдэй булгайхада, нэгэ бүдүүсэн улоогоод, бусадыень газарһаань тээ дээхэнүүр, думуухэнээр отолжо абадагби.

Июнийн 15—20-ной һүүлээр хайрсагуудаа абахат. Дээрэхи пленко хушалтыень гээхэт. Іоундэб гэхэдэ, натиссонуудта каранай гэрэл тон хэрэгтэй бшуу. Хэрбээ ехэ шингтэй, сэбэр агааргүй байгаа һаа, натиссонуудай сэсэгүүд үрөжүүлэгдэдэггүй. Үгэрсэһөө орходоо усоноовшье һаа, ехээр уһалха шухала.

Уһан соо холиһоё шабааһа гү, али шубуунай аргал хонхосог бүхэн соо 0,5—1 л болохые хэхэ. Нимэ нэмэлтэ тэжээл һара соо 1—2 дахин оруулагдадаг.

Натиссонуудай 50—70 г хүрэхэтэй саасуу хурладаг би. Үрөһэ абахаяа начабат, 1—2 кг хүрэһэн чойоо, намарай түрүүшын хүйтэнэй эхинхэһээ тэр урид хурлахат. Ургасаяа хэдэн һара соо хадаалжа болохо юм. Үрөһөнь илгажа абаад, хатажа, сааһан соо орёохот. Натиссонуудые шарадаг, хурдан дээрэ болгодог, али һаа дабһалдаг, маринловалдаг.

Натиссонтой нимэ амтатай салат бэлдэжэ болохо юм. Натиссонуудые хальһаньнь сэбэрлээд, үрөхэт. Болгоһон свекло, хартаабуа, туулгай морхооб гэхэ мэтые мүн лэ үрөжэ ороод, дээрэнь нэмэхэт. Жэжэлэгэйнь чеснок нэмэхэдэ болохо. Дабһалаа, ургамалай тоһо нэмэнэрхихэт. 2—3 хүнэй эдихэ салата хэды шэнээн хэрэгтэйб? 200 г натиссон, 100 г свекло, 2—3 хартаабка, 2 морхооб, 1—2 хомхоо, чеснок абахат.

Л. ИВАНОВА,
агроном.

Шатар

АМАРАЛТЫН ҮЕДЭ

Һурагшадай хабарай амаралтын үедэ эдэб һонин мүрысөөнүүд болобо. Эрдэмэй һуралсалай министерство-Эдиршүүлэй дунда спартакиадыг нэгэ зүйлоор—шатараар мүрысөө үнгөргэнэн байна. 15 аймагай команданууд хабаадаа. Команда бүхэн гурбан хүбүүн, хоёр басаганһаа бүридэһэн байгаа. Мүрысөөндэ хабаадагшад швейцарийн гурымаар болоод уудзалга хэжэ, илагшадаа элирүүлбэ.

Октябрьска районой шатаршад уулзалгын эхиньһээ шанга наада харуулжа ябатараа, гурбадахи уулзалгада Железнодорожно районой шатаршадта 1:4 тоотойгоор шүүгдэжэ, саашадаа ураг-шаа гаража шалабагүй. Харин Железнодорожно районой команда Ивалгын, Заханминай, Хэжэнгын аймагуудай шатаршадые 5:0, 4:1, 4:1 тоотойгоор илажа, дүн хамта 27 очко абахадаа, нэгэдэхи һуурин эзэлбэ. Тренер В. С. Максимовай ударидалаг командада бэрхэ шатаршад олон байба. Октябрьска районой шатаршад гурбадахи наадданай һүүлээр арай гэжэ ами ороходоо, дүрбэдэхи, табадахи наадданда Сэлэнгын болон Хэжэнгын аймагуудай шатаршадые 3:2 тоотойгоор шүүһэн, зургаадахи наадандаа Кабанскын районой командые 5:0 тоотойгоор илахадаа 21,5 очкотойгоор хоёрдохи һуурида гараа. Сэлэнгын аймагай Ацуулай дунда һургуулийн һурагшад гурбадахи һуурин эзэлбэ: Энэ һургуулийн шатаршадай командын тренерээр Александр Буянтуев худэлнэ. Командын гэнэгүн Баяр Буянтуев 6.5 очко абажа, хоёрдохи хюлгэ дээрэ түрүү һуурида гараһан байна.

Улаан-Удэ хотын командануудтай шангаар наададаг Хэжэнгын шатаршад мүнөө бирагүй дүн харуулаа. Яахадаб гэхэдэ, олон тренернүүд үгэрэ ойлгосонгүй, суглуулагдамал командадаа бэрхэ шатаршадые табигүй, ооёдынгоо дураар һуда команда асаржа, һүүлшын һууринуудай нэгэндэ гараха баатай болоо.

Хубиин наадандa Железнодорожно районой түлөөлэгшэд Баатар Самбуев, Владимир Лопеев, Люда Карпова, Татьяна Ербактанова, Сэлэнгын Баяр Буянтуев гэгшэд бэрхээр наадажа, түрүү һуринуудые эзэлбэ.

Тамир Гарифуллин (Хори), Маша Волобуева (Заиаменск), Оюна Жигжитова (Мухар-Шэбэр), Петр Боноев (Октябрьска), Зорик Батуев (Хэжэнга) хоёрдохи шанда хүртэбэ.

Шатаршад Юра Доржиев (Сэлэнгэ), Серёжа Назаров (Железнодорожно районой), Яков Мордоев (Октябрьска район), Венера Оцорова (Тунхэн), Тамара Лопеева (Железнодорожно район) гэгшэд удаадахи һуринуудые эзэлһэн байна.

Мүрысөөндэ эхимэлэйн алдэнэртэ Эрдэм һуралсалай министерствын бэлэгүүд барюулагдаа.

ЛВРЭ-гэй шатарай клуб соо эрэнүүлэй дунда мүрысөөн үнгэрэбэ. Эндэ городой бүхы барга шатаршад хабаадаа.

Республикын барга шатаршадай нэгэн Сергэ Намжилов 9-дөө нүхэн очко абажа, түрүү һуурин эзэлбэ. Тинхэдэ Владимир Алексеев, Константин Балахов гэгшэд 6,5—6 очкотойгоор хоёрдохи, гурбадахи шанда хүртөө.

Л. ГАРМАЕВА,
мүрысөөнэй судья.

Зуһаландаа газарай эдеэ ургуулагшадта

АША ТУҺАТАЙШЬЕ, АМТАТАЙШЬЕ

Һүүлэй үедэ Буряадай овощеводууд патиссон ургуулдаг болоҳхой. Патиссонуудай бүридэлдэ 2—2,5 процент саахар, 100 грамм бүхэн соонь 20—40 мг С витамин ороодог. Гадна 7—10 процентнь хүнэй бэдэ аша туһатай бодосууд болоно.

Патиссон һоог болон ургадаг. 65—80 үдэрэй туршада намаалаад, түрүүшын эдеэн гаража эхилдэг. Тухэлөөрөө табхагар, табяг нэнги үрэ. Эдеэниинь сагаан гү, али сагаан-шара үнгэтэй. Манай эндэхи уларидта тааруу сорт гэхэдэ, «Белый-13» болоно.

5—7 см болотор ургаһан үрэ эдеэень хурьяжа абадаг юм. Хурьяжа абаһан удэртөө эдихэ хэрэгтэй. Іоундэб гэхэдэ, хэдэн удэр байлгабал, һая эдеэшэнэн, нимэн хальһатай патиссонууд аша туһатай бодосуудаа гээдэг юм. Зунай туршада нэгэ һөөрһөө 30—35 патиссон абажа болодог. Хэрбээ нэмэлтэ тэжээл эубоор, саг соонь оруулбал, 50 патиссон суглуулха аргатай.

Патиссон хадаа дулааанда дуратай газарай эдеэн. 12—14 градус дулааанда үрөһөөнинь үндэнэжэн, эшэ болон ургадаг. Рассада болгон ургуулһан патиссон түрүүн эдеэ үгэдэг юм. Үгэрсьи рассада тариха шэнгээр гэртээ гү, али дулаан теплицэ, парник соо һуулгахат.

Июнийн 10—15-най һүүлээр 20—25 үдэр соо ургажа, үндэнэжэһэн рассадяя хурьһэндэ һуулгадагби. Полиэтилен пленкоор хушагдаһан далан дээрэ эртэор, июнийн 1—5 багаар тарихада болохо юм.

Рассадяя хурьһэндэ һуулгахаһаань урид һайса ябалаад, аргаханаар, монсогор газар шоройтойнь һэндэжэ абаһанай һүүлээр хонхосогууд соо тарилдагби. Тингээд 3—4 үдэр соо нараньһаа һүүдэрлэжэ байлгаха шухала. Түрүүшын 2—3 үдэрэй туршада бүлеэн уһаар үдэр бүри уһалха хэрэгтэй.

Харин үрөһөнь сэхэ тариха гэбэл, намарһаа хурьһэсэ бэлдэхэт. Дүрбэлжэн метр бүхэндэ 1 хүнэг шэбхэ оруулжа, 10—12 см гүнзэгыөор газараа һэндэд, һайса худахат. Хабарынь газараа онгилоод, буртаг нюгооень сэбэрлэхэт. 15—20 см гүнзэгы хонхосогуудые малтахат. Тинхэдэ хонхосогуудай диаметрынь 30—35 см, хоорондохи зайнь 70—80 см байха ёһотой.

Хонхосог бүхэн соогоо холимол нэмэлтэ тэжээл оруулхат. Бүридэльшь: 0,5 л уһан соо шэбхэ худахаа, 1—1 багахан халбага мочевинэ ба калийн дабһа нэмохэ, 1 томо халбага гранула болгогдоһон суперфосфат. Минеральна бодосуудай үгы байбал, хонхосог бүхэндөө 0,5 стакан үнэгэ нэмэхэт. Үрэ эдеэнэйнь бүн болоожо эхилхэдэ, 50 л уһан соо хахад хүнэг үдэрэй шубааһа гү, али хүнэгэй 0,25 хуби болохо шубуудай аргал холижо, оруулжа һайн юм. Тинхэдэ шубааһаа, аргалаа 2—3 үдэрэй туршада уһан соо байлгаха хэрэгтэй.

Үрөһөсэ тариханаа урид хонхосогуудаа заатагүй марганцовкотой (һулахан) уһаар уһалха хэрэгтэй. Удаань каркас тодхожо, 2 дабхар пленкоор хушахат, али һаа оёоргүй картон гү, али гэбэл, модон хайрсагуудые хонхосогууд дээрэ табижа, хурьһэсэ халаахат. 5—6 см гүнзэгыдэ хурьһэнэй 12 градус хүрэтэр халахатай сасуу, 3—4 см гүнзэгыөор хонхосог бүхэн соогоо 2—3 үрөһэ һуулгажа болоно.

Бүлеэн уһаар үдэр бүри уһалха хэрэгтэй. Эшэхэнүүдэй булгайхада, нэгэ бүдүүсэн улоогоод, бусадыень газарһаань тээ дээхэнүүр, думуухэнээр отолжо абадагби.

Июнийн 15—20-ной һүүлээр хайрсагуудаа абахат. Дээрэхи пленко хушалтыень гээхэт. Іоундэб гэхэдэ, патиссонуудта каранай гэрэл тон хэрэгтэй бшуу. Хэрбээ ехэ шингтэй, сэбэр агааргүй байгаа һаа, патиссонуудай сэсэгүүд үрөжүүлэгдэдэггүй. Үгэрсэһөө орходоо усоноовшье һаа, ехээр уһалха шухала.

Уһан соо холиһоё шабааһа гү, али шубуунай аргал хонхосог бүхэн соо 0,5—1 л болохые хэхэ. Нимэ нэмэлтэ тэжээл һара соо 1—2 дахин оруулагдадаг.

Патиссонуудай 50—70 г хүрэхэтэй саасуу хурладаг би. Үрөһэ абахаяа начабат, 1—2 кг хүрэһэн чойоо, намарай түрүүшын хүйтэнэй эхинхэһээ тэр урид хурлахат. Ургасаяа хэдэн һара соо хадаалжа болохо юм. Үрөһөнь илгажа абаад, хатажа, сааһан соо орёохот. Патиссонуудые шарадаг, хурдан дээрэ болгодог, али һаа дабһалдаг, маринловалдаг.

Патиссонтой нимэ амтатай салат бэлдэжэ болохо юм. Патиссонуудые хальһаньнь сэбэрлээд, үрөхэт. Болгоһон свекло, хартаабуа, туулгай морхооб гэхэ мэтые мүн лэ үрөжэ ороод, дээрэнь нэмэхэт. Жэжэлэгэйнь чеснок нэмэхэдэ болохо. Дабһалаа, ургамалай тоһо нэмэнэрхихэт. 2—3 хүнэй эдихэ салата хэды шэнээн хэрэгтэйб? 200 г патиссон, 100 г свекло, 2—3 хартаабка, 2 морхооб, 1—2 хомхоо, чеснок абахат.

Л. ИВАНОВА,
агроном.

БУРЯТИЯ мүнөөдэрэй номерто

«Киевтэ болохо концертын урдахи бэлэдхэл»— Т. Якунаевагай статья.

«Хүүгэд наада зугаатай байха ёһотой»— С. Донировагай тэмдэглэл.

«Мартаха ээргэгүй. Ямар ажал ябуулха ёһотойб?»— В. Борисовай мэдээсэл.

«Бомбо олдобогүй» — Г. Намжиловай мэдээсэл.

«Буряад Республикын 70 жилэй ой тухай»—республикын Верховно Советэй Президиумэй Тогтоол.

«Буряад Республикын XII сессиг»— дэлгэрэнгы тоосооон.

Соносхолнууд.

СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ — СПОРТ

Улаан-Удэ хотын захиргаанай түрүүлэгшын орлогшо М. Г. Семёнов республикын физкультура болон спортын түлөөлэгшэдтэй зүблоо хэбэ. Дүрэ буляалдалтын барилдаагаар улаасхоорондын түрүүнын мүрысөө Улаан-Удэ хотодо үнгэргэхэ тухай асуудалые зүблоондэ хабаадагшад хаража үзэбэ. Мүрысөөндэ хабаадагшад

Барилдаан

ТУҺАЛАМЖА ҮЗҮҮЛЫТ!

манай республикын эрхим барилдаашан, дэлхэйн чемпион, спортын габьяата мастер Борис Будаевай шанда хүртэхын түлөө мүрысөхэ болоно.

Мүрысөөн байгша оной апрелийн 8-һаа 11 белотор үнгэргэгдэхоор хагаалагдана. Улаасхоорондын ехэ мүрысөөндэ Урда-Корейн, Хитадай, Монголой, хилын саанахи дүтын ороонуудай болон Сибирийн хото городуудай бүхэ барилдаашад хабаадахала ерэхэ юм.

Зүблоондэ хабаадагшад бүхы асуудалнуудтаа тодорхой харюу абаа. Зүгөөр ехэ мүрысөө үнгэргэхэ, эмхидхэхэ хэмжээ ябуулгануудай гаргашые ямар предприяти, худалдаа наймаанай эмхинүүд даажа абахань гээшэб? Һонирхолтой мүрысөө үнгэргэхэ гэһэн мэдээсэл бултанда һайшаагдажа, туһаламжа үзүүлжэ шадамаар Улаан-Удын гэр барилгын комбинат, Буряадай Бикомбанкын филиал, «Бурятзолото» концерн, Яруунын аймагай «Улхасаа» ажахы болон бусад нэн түрүүлэн нэрлэгдээ. Эдэнэрэй, нэгэ зариманиинь спортсменүүдтэ туһаламжа, тэдхэмжэ үзүүлжэ шадаха бэшэ гү?

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

ТОБШОХОНООР

АРМРЕСТЛИНГ. Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй зонын мүрысөөн Красноярск хотодо болобо.

Буряадай багшанарай институтдай студентка А. Смирнова, хүүгэдэй спортын гурбадахи һургуулийн һурагша З. Пахомова, түмэр замай техникумэй һурагшад А. Иванюшкин, А. Лугинской гэгшэд оёһэд өөһэдынгөө шагнүүрнүүдтэ илалта түйлаба. Багшанарай институтдаа С. Лошенко, түмэр замай техникумһээ Н. Королев, 48-дахи һургуулиһаа А. Остроколенко, гэгшэд мүнгэн медальнуудаар шагнагдаа. Абсолютна түрүү һуурин эзэлхын түлөө мүрысөөндэ А. Иванюшкин хоёрдохи шанда хүртэбэ.

* * *

Спортын энэ зүйлөөр Россин түрүү һуурин эзэлхын түлөө мүрысөөн Карачаево-Черкесскэ Республикын Дамбэй хотодо һаяхан дүүрэбэ. 48-дахи һургуулийн һурагша А. Остроколенко 60 килограммай нигнүүртэ мүрысэхэдээ, гурбадахи һуурин эзэлжэ, бронзо медальяр шагнагдаа. Тингэжэ тэрэ апрель барада Москва хотодо үнгэргэгдэхэ дэлхэйн чемпионалта хабаадахаар кандидадаар абтаба.

БИАТЛОН. Россин түрүү һуурин эзэлхын түлөө һаяхан Иваново хотодо үнгэргэгдэһэн мүрысөөндэ Буряадай багшанарай институтдай студент, спортын мастер Дмитрий Тонкопрядченко 4х7,5 километрэй эстафетэ дамжуулгатай мүрысөөндэ хоёрдохи һуурин эзэлбэ. Энэ хадаа нютагаймнай сэлигтэй салуу спортсменэй байгша овдо харуулһан түрүүшын һайн үрэ дүн болоно. Үнэрынь юуб гэбэл, энэ жилдэ тэрэ гэмэлтэжэ, ехэ урагшагүйдэһэн байха юм.

ФУТБОЛ. Мини-футболоор Улаан-Удэ хотын түрүү һуурин эзэлхын түлөө мүрысөөн һаяхан хүүгэдэй түмэр хэрэгсэлнүүдэй заводой ССҮ-спортын комплекс соо болобо. Арбаад команда хабаадаһан байгаа. Транспортын «Локомотив», «Пищевик», «Импульс» команданууд тон адли очко абаба. Гэбэлшье сохихо оруулһан, саха нуугаа алдаһан бүмбэгнигөө тоогоор түмэр замнад түрүү һуурин эзэлээ. «Пищевик» «Импульсые» 4:3 тоотойгоор шүүжэ, хоёрдохи шанда хүртэбэ.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

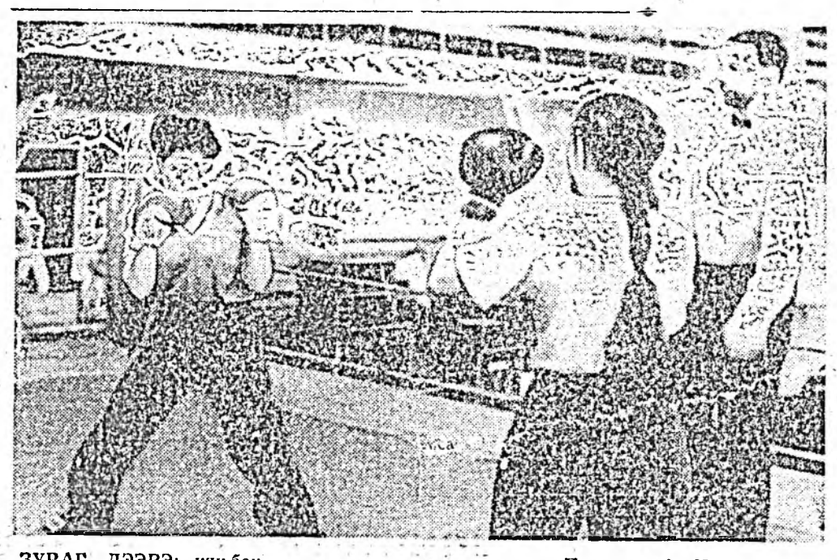

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: кик-боксингоор Россин Кубогта хүртэхын түлөө мүрысөөндэ багасгадай дунда Саха (Яхад) Республикын түлөөлэгшэд Т. Петрова, А. Ноева гэгшэд тулалдажа байна.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

Редактор Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.
РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВАГ. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (хариюсалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э.

Эмхидхэн байгуулагшад — Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет, Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэл болон редакцийн ажалша коллектив.

Манай адрес: 670000, Улаан-Удэ, Каландаришвилийн үлгэс, 23 «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакцийн телефонууд: редакторай—2-50-96, приемный — 2-54-54 редакторай орлогшонорой — 2-68-08, 2-62-62, хариюсалгата секретарийн—2-50-52, секретариадай—2-66-76, тэһагууд: советүүдэй үндэлмэрийн ба нийтын эмхинүүдэй —2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа—2-64-36, (даагшань), 2-63-86, 2-67-81, 2-61-35, соёлой эрдэмэй болон һургуулийнуудай—2-60-21 (даагшань), 2-57-63; 2-67-81 спортынхи үндэлмэрийн ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын—2-60-91; корректорнүүдэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй — —2-35-95. Манай корреспондентнүүд: Агинскда — 3-42-19, Закаменскда — 30-61, Хоринскдо — 2-31-67.

Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй хэблэлэй телефонууд: директор—2-49-94, бухгалтери— —2-23-67, вахта—2-56-62.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаһан. Индекс 50901. Хэһэг 7500. Хэблэлдэ тушаагдаһан саг: 20.00.

Буряад Республикын Хэблэлэй ба мэдээсэлгын министерствадэ 69-дэхи тоойгоор бүридхэлдэ абтанхай.

Газетэ республиканска типографидаа дэгдээ. Директорэйнь телефон 2-40-45.